Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliserings-projekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

SPROG OG KULTUR

UDGIVET AF

INSTITUT FOR JYSK SPROG- OG KULTURFORSKNING

VED

PETER SKAUTRUP OG NIELS ÅGE NIELSEN

Tyvefjerde bind – hæfte 3–4

UNIVERSITETSFORLAGET I AARHUS

MCMLXV

Indsendt litteratur

Olav Ahlbäck: Bönderna i Abborfors mot biskoppen i Åbo. (Særtr. af Hist. tidskrift för Finland. 1963). – *Sa.:* Legifer Iuris Finnonici. (Særtr. af Hist. tidskrift för Finland. 1964). – *Sa.:* Medeltida utmarksrätt i Finland. (Særtr. af Saga och sed. 1962). – *Gustav Albeck:* Amerika og Danmark. En oversigt. (Særtr. af Lars Åhnebrink. Amerika og Norden. 1964.) – *Gustav Albeck* og *F. J. Billeskov Jansen:* Dansk litteraturhistorie. Bd. I. Fra Runerne til Johannes Ewald. 1964. – *Bo Almqvist:* Norrön niddiktning. Traditionshistoriska studier i versmagi. 1. Nid mot furstar. (Nord. texter och undersökningar. 21). – *Harry Andersen:* Ludvig Holstein. (Særtr. af Nordisk tidskrift. 1965). – *Sa.:* Lørdag. (Særtr. af Danica. 1964). – *Sa.:* Natbred (hos Sophus Claussen). (Særtr. af Da. Studier. 1965). – *Sa.:* Svarteborg-medaljonens indskrift. (Særtr. af Arkiv f. nord. filologi. 1963). – *H. C. Andersen:* Det er ganske vist. Et udvalg af H. C. Andersens eventyr. Udg. af Dansklærerforeningen. 1963. – Ungdom og Dårskab. Danske digtere fortæller om deres barndom. 4. Udg. af Dansklærerforeningen ved *Jørgen Andersen.* 1964. – *Poul Andersen:* Danske Dialekter. (Danmarks Skoleradio. 1961). – *Vilhelm Andersen:* Adam Oehlenschlæger. Udg. m. noter ved Aage Jørgensen. 1964. (Gyldendals Uglebøger 101). – *Gunnar Andreasen:* D-Planen. 1964. – *Elmer H. Antonsen:* The Proto-Norse Vowel System and the younger fuþark. (Særtr. af Scandinavian Studies. 35. 1963). – *Arthur Arnholtz* og *Karen Krogh:* Bidrag til fremførelsens historie. 1965. – *Søren Baggesen:* Den blicherske novelle. 1965. – *Gunnar Bech:* Die Entstehung des schwachen Präteriums. 1963. – *Carl Michael Bellman:* Fredmans Epistlar. Med kommentar af Lars Huldén. 1965. – *Sven Benson:* Samordnat författarskap. En konkret fråga i saklig belysning. 1964. – *Beretning* til folketinget angående Nordisk Råds 12. session 1964. – *Gösta Bergman:* Likt och olikt i de skandinaviske språken. 1964. – *Sa.:* Slang och hemliga språk. – *Sveinn Bergsveinsson:* Alexander Jóhannesson. Uppruni mannlegs máls. (Anm.). (Særtr. af Zeitschrift für Phonetik, Sprachwissenschaft und Kommunikationsforschung. 1961). – *Werner Betz:* Liberalisierung der Groβschreibung. (Zeitschr. für deutsche Sprache. Bd. 20). – *Sa.:* Text und Autor. Germanistische Argumente in der Rechtspflege. (Festschr. Josef Quint. 1964). – *Thorkild Bjørnvig:* Kains Alter. Martin A. Hansens Digtning og Tænkning. 1964. – *St. St. Blicher:* Samlede Noveller og Skitser. III–IV. 1965. – *Andreas Blinkenberg:* La religion de Montaigne. (Særtr. af Mémorial du Ier Congrès International des Études Montaignistes). – *Andreas Blinkenberg* og *Poul Høybye:* Fransk-dansk ordbog. Hæfte 7–9. – *Alex Bolckmans*: Språkproblemene i Belgia. (Særtr. av Skriftspråk i utvikling. 1964). – *Chr. N. Brodersen* og *Sven Møller Kristensen:* Noter til Litteraturudvalg. Bd. III. – *V. J. Brøndegaard:* Albatrossen og Sømanden. (Særtr. af Handels- og Søfartsmuseets årbog 1963. 111–147). – *Sa.:* Onde urter. (Særtr. af Svenska landsmål 1963. 102–123). – *Sa.:* Wegerich als Wundheilmittel in der Volks- und Schulmedizin. (Særtr. af Ludhoffs Archiv für Geschichte der Medizin und der Naturwissenschaften. Bd. 47. 1963. 127–151). – *V. J. Brøndegaard* og *Julie Rask:* Mesterrod (Imperatoria ostruthium) som veterinærplante. (Særtr. af Veterinærhistorisk Aarbog 1961–62. 122–132). – *Mogens Brøndsted:* Bibliografisk vejledning til danskstudiet. (1964). – *C. O. Bøggild-Andersen:* Johan Hvidtfeldt. Kampen om ophævelsen af livegenskabet i Slesvig og Holsten 1795–1805. (Anm.). (Sært. af Hist. Tidskrift). – *Nikolaj Christensen:* Folkeeventyr fra Kær herred. Udg. af Laurits Bødker. 1963. – *Hallfrid Christiansen:* Scottish Gaelic ucas, ucsa once more. (Særtr. af Scottish Gaelic Studies. 1963.) – *H. P. Clausen:* Hvad er historie. (Berlingske Leksikon Bibliotek. 22). – *Jens Clausen:* Folk og fred gennem 3000 år. En historisk oversigt. 1955. – *Karl Clausen:* Sind og liv bag sangbogen. (Særtr. af »Af landsbyskolens saga«). – *Karl-Hampus Dahlstedt:* Det svenska Vilhelminamålet. 2A og B. 1962. – *Sa.:* Detta är Norrland. (Särtryck ur Norrländsk Tidskrift. 1960). – *Sa.:* Istral, Sjul och Kerstop. (Särtryck ur Norrländsk Tidskrift 1963). – *Sa.:* Litteratur. (Särtryck ur Svenska Landsmål och Svenskt Folkliv. Uppsala 1962.) – *Sa.:* Om arv och lån i Norrlands svenska folkmål. (Särtryck ur Svenska Landsmål och Svenskt Folkliv 1960). – *Sa.:* Om namn på kraftstationer i Norrland. (Särtryck ur: Skytteanska Samfundets Handlingar Acta Societatis Skytteanæ Nr. 1961). – Frågelista (1) över Norrländskt Personnamnsskick. Sammanställd av *Karl-Hampus Dahlstedt* och genomsedd av *Roland Otterbjörk* i maj 1962. – *Danica.* Studier i dansk sprog. Til Aage Hansen 3.9.1964. – *Lucas Debes:* Færøernes beskrivelse (1673). Udg. for Selskabet til Udgivelse af færøske Kildeskrifter og Studier af Jørgen Rischel. I. Facsimileudg. II. Indl. og noter. 1963. – *Paul Diderichsen:* Sprogbygning og sprogslægtskab. (Særtr. af Berl. Aftenavis' kronik 6/1 1964). – *Reidar Djupedal:* Gåter og spurningar frå Selje. (Sært. af Årbok for Nordfjord. 1963). – *Sa.:* Ivar Aasen, målgranskaren og målreisaren. – *Sa.:* Litt om framvoksteren av det færøyske skriftmålet. – *Bertil Ejder:* Tånneryd och andre namn på Tånn-, Tån-. (Særtr. af Sydsvenska ortnamnssällskapets årsskrift 1963–1964). – *Inger Ejskjær:* Regionalsprog og lokalt vestjysk regionaldansk. (Særtr. af Dialektstudier. Danske Folkemaal. XVIII. Tillægsbind). – *Fakta* om de islandske håndskrifter. 1964. – *Troels Fink:* Otte foredrag om Danmarks krise 1863–64. 1964. – *Herluf Th. Flensborg:* Uvejsom land. Tolv digte. 1963. – Danmarks gamle *Folkeviser.* X. Tekst-tillæg. 8. Hæfte. – Islenzk *fornkvæði.* Islandske folkeviser. IV. Udg. af Jón Helgason. 1963. (Editiones Arnamagnæanæ. Series B, vol. 13). – Føroya Kvæði. Bd. I. Teil 3. – *Goethes* Faust. Tragediens første del. Indl. og noter af Carl Roos. Ill. af Povl Christensen. 1964. – *Kristian Hald:* Vore Stednavne. 2. reviderede og forøgede udg. – *Sa.:* Nogle navne fra Flensborg bymark. (Særtr. af Sønderjyske årbøger 1964). – *L. L. Hammerich:* Bemerkungen zur

(Fortsættes omslagets side 3.)

SPROG OG KULTUR

UDGIVET AF

INSTITUT FOR JYSK SPROG- OG KULTURFORSKNING

VED

PETER SKAUTRUP OG NIELS ÅGE NIELSEN

Tyvefjerde bind

UNIVERSITETSFORLAGET I AARHUS

MCMLXV

INDHOLD

Side

Aage Jørgensen: De jyske dialekters benævnelse for en tallerkenrække 1–15

August F. Schmidt: Vejledalen som etnologisk skel 16–18

August F. Schmidt: Jens Lund 19–22

Hans Veirup: Jysk syntaks II 23–28

K. Ringgaard: Wenkers spørgelister fra Sønderjylland 29–44

Peter Skautrup: Jyske ord. 10. *tviggers. 11.* † *valdre* 45–46

Institut for jysk Sprog- og Kulturforskning.
Årsberetning for 1963 47–48

August F. Schmidt: A. C. Skyum 49–52

Jørgen Juul Gjedsted: Visualiseret sprog i reklametekster 53–66

N. Blixenkrone-Møller: Om tolkningen af Jyske Lov III. 30 »oc flytær vp æth nithær« 67–68

Hans Veirup: Jysk syntaks III 69–74

Niels Åge Nielsen: Jyske ord for 'cikadeskum' 75–81

Anmeldelser 82

Peter Skautrup: Jyske ord. 12. *Bomholt* 83–86

Institut for jysk Sprog- og Kulturforskning.
Årsberetning for 1964 87–88

A. C. SKYUM

Af *August F. Schmidt.*

Forfatteren af Værket: »Morsingmålets Ordforråd« *Anton Christian Petersen Skyum* blev født i Fårtoft ved Thisted den 9. August 1880. Hans Forældre var Gårdejer Svenning Peter Larsen (1827–1917) og Hustru Maren Skyum (1836–1910), der var Datter af Lærer Ole Madsen Schyum i Karby på Mors. Fra Morfaderen tog A. C. Skyum senere sit Navn. Da han var 9 År, flyttede Forældrene, der begge var Morsinger, tilbage til den hjemlige Ø, og de bosatte sig i *Sejerslev* på den Ejendom, der i 1965 ejes af Chr. Bak. I dette nordligste Sogn tilbragte A. C. Skyum en halv Snes Barndoms- og Ungdomsår. Efter sin Konfirmation kom han i Bagerlære og blev Svend i dette Fag. Det var stedse A. C. Skyums højeste Lyst at komme til at læse, men først i 22-Årsalderen nåede han så vidt. Efter fornøden Forberedelse kom Skyum på Ranum Seminarium, hvorfra han tog Lærereksamen 1906.

Efter en Måneds Vikariat ved *Vester Assels* Skole sydvestligst på Mors konstitueredes Skyum som Enelærer på *Agerø* ved Morslands Vestkyst og modtog 1. Oktober 1908 fast Ansættelse her, men da Embedet i Vester Assels snart efter blev ledigt, forflyttedes han 1. December samme År dertil som Førstelærer og Kirkesanger. Den 1. Januar 1915 blev Skyum Førstelærer og Kirkesanger i *Erslev* midt på Mors. Her forblev han til sin Afgang 30. September 1949.

Man erfarer heraf, at A. C. Skyum kom til at kende alle Morsøs Egne og den stedlige Dialekt fra Nord til Syd. Der er i denne dog kun små Afvigelser på den store Limfjordsø.

A. C. Skyums Hustru, Mathilde, født Larsen, havde tidligere været Lærerinde. Skyum omtales som en meget dygtig og levende Børnelærer. Han var en god Fortæller og forstod at forene Kundskaber med Opdragelse. Derfor gik Børnene med Glæde til Skolen og kom berigede derfra. Også med Skolekredsenes Beboere kom A. C. Skyum i udmærket Kontakt, så han vandt sig en sikker Plads i Skolekreds og Sogn, hvor han havde Embede.

Foruden at virke med Iver og Interesse i sin Skole holdt Lærer Skyum til Stadighed Aftenskole; han forberedte i Vester Assels flere unge Mennesker til Optagelse på Seminariet. For den almindelige Folkeoplysning udførte han gennem Årene en påskønnelsesværdig Gerning. I det væsentlige ledede han Vester Assels og Omegns Foredragsforening, ligesom han var medvirkende ved Stiftelsen af Assels Folkebogsamling, i hvilken han var Bibliotekar og Bestyrelsesmedlem en Række År. Han var desuden Formand for Vester Assels Afholdsforening, Regnskabsfører og Forretningsfører i Vester Assels Brugsforening og Revisor i Andelsmejeriet »Assels«.

A. C. Skyum begyndte i Vester Assels at skrive Artikler og Smådigte i de lokale Blade, tegnede en Del og brugte det meste af sin Fritid til entomologiske og botaniske Studier (Sommerfugle og Blomster), hvorfor han gennemgik flere af Statens Kursus i Tegning, Zoologi og Botanik.

Det var først efter at Historisk Årbog for Mors i 1919 var begyndt at udkomme, at A. C. Skyum tog fat på at arbejde indgående med Morsøs Historie. Hans første

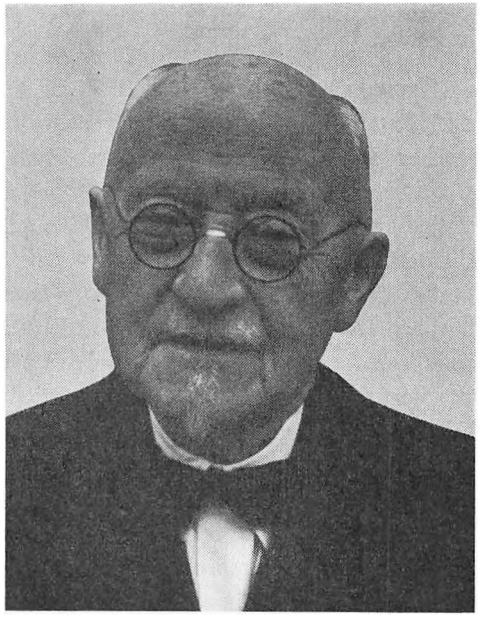

A. C. Skyum

Afhandling i nævnte Årbog fremkom 1921, og den indeholder en smuk Skildring af et gammelt Bondehus i Sejerslev. Fremstillingen bygger på Barndomserindringer. Skyums Tegnetalent kom i den historiske Årbog til fortjent Udfoldelse, idet han ledsager sine Afhandlinger, der giver meget detaljerede Oplysninger om Morsøs gamle Byggeskik, med Tegninger af de omtalte Bondehuse. I Historisk Årbog for Mors 1923 beretter han om gamle Gårde i Skarum og Alsted, og i Årbogen 1924 fortæller han om en gammel Kone, Mette, og hendes Hus i Sejerslev, et meget værdifuldt Bidrag til fordums Landsbyliv. Og endelig giver han i Årbogen 1926 for første Gang en længere Skildring på Morsømålet, idet han genfortæller på det hjemlige Sprog en gammel Morsingbos Hyrdedrengeerindringer i Afhandlingen: »Mi føst Tjænnest«[1]).

Historisk Årbog for Mors ophørte at udkomme 1932, hvorfor Skyum i Fremtiden måtte offentliggøre sine lokalhistoriske Arbejder i Morsø Folkeblad. Heri fremkom 15., 16., 17., 20., 21., 22., 23., 24. og 25. Oktober 1941 hans fortrinlige og godt illustrerede Artikelrække (også i Særtryk) om *Morsø-Kortet før og nu.* I dette nyttige

kartografiske Arbejde findes også Kort over de forskellige Stednavnetypers Udbredelse på Øen.

I Historisk Aarbog for Thisted Amt 1946, 301–14 har A. C. Skyum fået offentliggjort en Levnedsskildring af sin Morfader Ole Madsen Schyum (1792–1876), der var Lærer i Karby på Mors 1815–57.

Endvidere har A. C. Skyum leveret Levnedsskildringer af berømte *morslandske Smede*, således om Smed Arent Andersen i Erslev (Morsø Folkeblad 10., 11., 12., 13., 15., 16., 17., 18., 19. og 20. Juli 1946). 1., 2. Oktober 1951 skrev han i Morsø Folkeblad om den kendte Plovfabrikant Andreas Vestergaard, Frøslev, og 3. Oktober 1951 berettede han sammesteds om et Par andre bekendte Smede på Mors (Christen Krogh Pedersen og Peder Søndergaard). Plovartiklerne er af megen Værdi for Plovforskerne.[2])

Da A. C. Skyum i sin Afhandling fra 1926: »Mi føst Tjænnest« havde vist, at han formåede at udarbejde en Tekst på Folkemålet, var det naturligt, at Opmærksomheden blev henledt på ham som Medarbejder i det af Læge *Jens Lund* så heldigt påbegyndte Studium af Morsingmålet. Og ved det Forhandlingsmøde, der i Sommeren 1931 afholdtes hos Professor *Peter Skautrup*, Århus, blev Planerne lagt for det store Værk om Morsøs Sprog, som Jens Lund og A. C. Skyum i de følgende År fik frem.[3]) Lund var færdig med sit Manuskript til »Morsingmålets Lyd- og Formlære«, medens Skyum kun havde påbegyndt sit. I de følgende År arbejdede han med stor Flid på sine Bøger om »Morsingmålets Ordforråd«, hvoraf I. Del (296 S.) udkom 1951, og II. Del (311 S.) så Lyset 1954. Det omfangsrige og grundige Arbejde omfatter over 17.000 Ord. Skyums 607 store og tættrykte Sider har til Forbillede *Peter Skautrups* »Et Hardsysselmaal« I–II (1927–30).

I »Morsingmålets Ordforråd« er givet den hidtil største og grundigste Fremstilling af en dansk Dialekts Indhold af Ord, ingen kommer her på Siden af A. C. Skyum, hvis Værk, skrevet med Lydskrift, indeholder et Væld af Enkeltheder fra det morslandske Folkeliv før og nu. Gode Illustrationer ledsager Teksten, der ikke alene har sprogvidenskabelig Interesse, den er også af ikke ringe lokal- og kulturhistorisk Betydning. I behændigt udarbejdede Sætninger og Ordforbindelser giver Skyum et overmåde righoldigt Indtryk af det Sprog, der har været talt – og til Dels endnu benyttes på Mors. Hans enestående Kendskab til alt vedrørende Morsingboernes Tale, Ordforråd, Dagligliv, Folketro, Livssyn, Skikke og Sæder kommer her til fuld Udfoldelse. Skyums Energi var utrættelig, og hans Sprogøre var skarpt. Han fremlagde i sit Værk et uvurderligt Materiale, ordnet sagligt i Gruppe efter Gruppe, og da Inddelingen af Stoffet er meget praktisk, er det let at finde frem til de Emner, man ønsker Oplysninger om. »Morsingmålets Ordforråd« vil stadig være en Støtte ved Optegnelser i andre Dialekter. Hertil kommer så den Betydning, Skyums store Ordsamling vil få for fremtidige videnskabelige Undersøgelser af de jyske Dialekter. Her kan nu bl.a. henvises til *Hans Veirups* Afhandling: »Jysk Syntaks« I (»Sprog og Kultur« 1962), hvor der Side 127 omtales et morslandsk Ord, der menes at være meddelt til Evald Tang Kristensen af Jens Peter Harbo (1854–1929). Veirup anfører,

at Talemåden, hvori Ordet forekommer, kun kan høre hjemme på Sydmors. J. P. Harboe var imidlertid fra Erslev i Morsø Nørre Herred (se min Bog: »Sydøstjyllands Historikere«, 1950, 94–98), men det er muligt, at hans Fader eller Moder kunde være fra Sydmors. Skyum bruger i sin Lydskrift *k* i Forbindelse med Stød (hu'ks = Hus, mu'ks = Mus, by'k = By), en Udtale, som han hævder siden Århundredskiftet er blevet almindelig. En ældre, kyndig Morsingbo meddelte mig i 1954, at en sådan Udtale havde han aldrig hørt: »Vi sejer Hu's, Muu's, Byj'".

Man vil heraf forstå, at Skyums Sprogværk allerede har vakt Interesse.

A. C. Skyum skrev smukke Digte, og i 1953 fik han i en lille Bog (64 S.) udgivet »Vers på Morsingmål« (Jyske Folkemål, Bind IV), hvori han giver Udtryk for sin Kærlighed til Øens Mål, Muld og Mennesker. Digtene supplerer på bedste Vis Afhandlingen: »Mi føst Tjænnest«, hvor man i en Prosatekst bliver gjort bekendt med Morsøs gamle Folkemål. Skyums Vers har ofte en kulturhistorisk Baggrund, og de afrunder på smukkeste Måde hans store Arbejde med sine Fædres og sit eget Mål. Hans Navn vil ved Sprogværket blive bevaret i Taknemmelighed på Mors ud i en meget lang Fremtid.

Efter at have taget sin Afsked som Lærer i 1949 flyttede A. C. Skyum ind i en Villa på Hjørnet af Birkevej og Fyrvej i Nykøbing M. Her tilbragte han en Række gode Alderdomsår, stærkt optaget af sine mange Interesser. Han fuldførte her »Morsingmålets Ordforråd«, han skrev Digte og Artikler, og han blev Leder af det historiske Museum på Dueholm. Skyum fik her Held til at gennemføre store Reformer i Indretningen af Samlingerne i den såkaldte Kavallerfløj, i Omordningen af Riddersalen, Opførelsen af den kønne Mur ud mod Dueholmsgade m.v. Han fik de gamle Genstande præpareredе, så de kan modstå Tidens Tand. Endvidere var han stadig i Ledelsen af Kirkeligt Samfund og Dansk Grænseforening på Mors.

A. C. Skyums Evner var alsidige, og under Samtaler med ham mærkede man snart, at han besad en stor Intelligens. Man er glad for også at have truffet ham på den Livets Vej, man har måttet vandre. Af sine Lærerkolleger på Mors blev Skyum omtalt med megen Respekt, og de var let enige om, at han var deres Førstemand.

Efter et længere Sygehusophold i Sommeren 1961 var Skyum en Tid på De gamles Hjem i Ørding, hvor hans Datter, Herdis Skyum, var Lærerinde. Men omkring ved Oktober blussede Sygdommen atter op, Skyum blev igen indlagt på Nykøbing Sygehus, hvor han Lørdag Middag den 7. Oktober 1961 sov ind i Døden. Det var med megen Vemod, alle Skyums Venner og Bekendte modtog Budskabet om dette Dødsfald. Man skulde herefter ikke tiere møde denne vel oplagte Mand på Vej gennem Gaderne fra Hjemmet til Museet, i Kirken eller ved folkelige og kirkelige Møder, hvor han var en sikker Deltager. A. C. Skyum fik sit Hvilested på Erslev Kirkegård.

NOTER

1. De nævnte 4 Afhandlingers Indhold og deres Illustrationer er udnyttede i min Bog: »Morsingboer i gamle Dage« I (1930), 36–51, 121.
2. Se min Bog: Fra Mors III (1964), 94–100.
3. Se Sprog og Kultur (1964), 20.

VISUALISERET SPROG I REKLAMETEKSTER

Af *Jørgen Juul Gjedsted.*

INDLEDNING

Udtrykket *visualiseret sprog* anvendes her om en række specielle fænomener, der – særlig udviklet i reklametekster – er opstået i forbindelse med tekstens grafiske manifestation på papiret. Det er spørgsmål vedrørende skrifttype, læseretning, deformation af skriften, kombination med billeder etc. etc., allesammen ting, som fjerner annoncens typografiske ydre fra normal tryksats og neutral skrifttypebrug. Disse fænomener bygger i deres udformning på en bevidsthed om skriftens synlige tilstedeværelse på papiret, de reflekteres ikke i en almindelig oplæsning, de er *visuelle*. De udvider skriftens funktionsområde som blot reproducerende medium; de værdier, de tilfører skriften, er i tilfældet reklametekster fx. blikfangsværdi, »dynamisk værdi«, emotionel værdi (humor, smartness etc.), suggestionsværdi. Annoncernes typografi har dermed fået en udformning, som svarer til tekstens indhold af agitation.[1])

På denne særlige fremtrædelsesform kan man altid kende annoncespalterne og ubesværet skille dem ud fra avisens øvrige tekst. Er en annonce undtagelsesvis – for at påberåbe sig salighed – gengivet med avisens normale sats, tilføjes karakteristisk nok et »Annonce« i det ene hjørne. Avisens egen typografi er dog i udstrakt grad påvirket af annoncetypografien, især i de faste rubrikoverskrifter, ligesom der naturligvis ligger visuelle principper bag fx. nyhedssidernes store overskrifter og stedvise anvendelse af kursivering.

Hensigten med denne artikel er at give en oversigt over de vigtigste eller de mest særprægede af disse for reklamen karakteristiske grafiske virkemidler. En sådan har hidtil været savnet. Den eneste, der mig bekendt har taget hele dette stof op til behandling udfra en sproglig synsvinkel, er Jean Bieri i den for kortfattede, usystematiske og også i forfatterens egen bevidsthed højst utilfredsstillende gennemgang i hans bog om det franske reklamesprog.[2]) Enkeltundersøgelser og spredte iagttagelser kan findes i andre arbejder om reklamesproget.

Undersøgelsen er beskrivende, den er ahistorisk og akritisk, såvel reklamepsykologisk som æstetisk: Den giver sig ikke af med vurdering af det enkelte fænomens blikfangsværdi eller psykologiske virkning i forhold til de andre,[3]) ejheller dets artistiske fremtræden.

Af tilsvarende årsager kan illustrationsmaterialet forekomme noget asketisk sammenlignet med den frodige reklameflora i den daglige avis. Udvalget er foretaget udfra strengt illustrative kriterier. Hvor valget har stået mellem en æstetisk mere

tiltalende eller en mere fantasifuldt udført form og en sagligt mere oplysende, er det overalt faldet på den sidste. (Pladshensyn har også spillet ind). Eksemplerne er hentet fra danske dagblade (i et ikke defineret tidsrum) og fra læsning af nogle årbøger for tidskriftet »Graphis«[4]), et internationalt tidsskrift for merkantil grafik, der foruden avisannoncer også omfatter eksempler på plakater, bogomslag, emballager og andre reklametryksager (materialesamlingen par excellence på dette område).

Inddeling: Først gives en nødtørftig oversigt over de fænomener, der tjener til at »dynamisere« skriftbilledet, og som medvirker til en effektiv omkalfatring af normal, saglig tryksats: I. I II omtales de talrige måder, hvorpå man forsøger at bryde den flade avissides tyranni, de forskellige former for dybdevirkning. Da disse virkninger (I, II) er uafhængige af skrifttypen, behandles denne i et afsnit for sig: III, og i IV behandles de tilfælde, hvor de nævnte virkninger – og mange andre – ikke skylder deres forekomst et mere eller mindre vilkårligt valg, men hvor de træder i en nærmere bestemt (verbal) associations tjeneste: konkret skrift. I V endelig gøres der rede for de komplicerede forhold mellem tekst og billede.

Af hensyn til stoffets omfang må undersøgelsen nødvendigvis blive noget summarisk. Som delvist pionerarbejde befatter den sig især med at registrere, gruppere og navngive. Den gør ikke krav på at være udtømmende og *kan* ikke blive det, da rækken af visualiseringstyper i teorien kan forlænges ubegrænset. Der er som nævnt (note 1) tale om et *sprogbrugs*fænomen. Inddelingen kan af samme grund kun blive skønsmæssig: Den tager blot stilling til et udsnit af alle faktisk realiserede og teoretisk tænkelige udslag af sproglig visualisering; men den anses for relevant for det foretagne udsnit. Det er med den ovenstående inddeling (excl. V, der behandler et grænseproblem) lykkedes at nå frem til grupper, der så at sige står vinkelret på hinanden; det er aspekter af en given udtryksstørrelse, som hver for sig er bragt for dagen ved analytisk »inddampning«. Noget egentligt helhedssyn på stoffet er det herudover næppe muligt at nå frem til. Tal i tekst henviser til illustrationer, i klamme til noter.

FREMSTILLING

I

Funktionen af disse virkninger er at animere, pointere, skabe blikfang (og sekundært en vis genkendelsesværdi). Som fællestræk for så godt som alle undergrupperne gælder det, at hver af dem kan appliceres på enhederne bogstav-ord-linje(éndimensional)-sats eller i hvert fald et udsnit af denne række. I nogle tilfælde er det relevant yderligere at arbejde med enheden bogstavdel foran bogstav og med enheden stavelse mellem bogstav og ord.

Kontrast: Det mest elementære og mest benyttede middel til at opnå variation og blikfang er kontrast mellem de enkelte led (enheder) i den givne kontekst, dagbladsannoncen.[5]) Kontrasten kan gå på skrifttype[1], størrelse[2], farve, kursivering/ikke kursivering, majuskler/minuskler, retning osv., i reglen flere ad gangen. Ved kon-

1

2

3

4

5

8

9

6

10

11

Terylene-Benklæder 55/45
i mellemgraa - slidstærk
Kvalitet - alle Størrelser
før 88.- NU 58.-

12

7

13

14

trastvirkningen udhæves ofte visse dele af teksten fremfor andre med suggestiv hensigt[3]: De vigtigste, som ved hurtig læsning opfattes først[6]). Variationen i skriftstørrelse etc. kan anvendes til at understøtte et ordspil, et rim, en gentagelse, en gradation i teksten og således fremme tilegnelsen[7]). En speciel virkning, en slags *dobbeltkontekst*, forekommer, når de udhævede ord eller bogstaver forbinder sig til en ny kontekst, der på grund af præferencestillingen læses uafhængigt af den egentlige kontekst. Eksempler: SNYD ikke Dem selv I SKAT, ØresunDSBådene. På denne måde isoleres fx. ofte initialerne i et forretningsnavn.

Alt efter fra hvilket led i enhedskæden man anskuer kontrasten, kan den benævnes intern eller ekstern. Betragtet fra ordenhedens stadium er en eventuel kontrast mellem de enkelte bogstaver i ordet af intern art, mens en kontrast mellem indadtil ensartede ord må betegnes som ekstern. Der kan undertiden i annoncerne mærkes en tendens til at ville bevare de mindre enheder ensartede indadtil for så med desto større effekt at kunne lade dem kontrastere udadtil. Det ses fx. i forholdet majuskler:minuskler. Enten anvendes udelukkende store bogstaver[2] eller – selv i proprier og indledningsord – udelukkende små[4]. Eller man homogeniserer yderligere ved at blande store og små bogstaver og give dem samme højde, hvis man derved opnår større formmæssig tilnærmelse mellem bogstaverne[5]. (Blandingen af majuskler og minuskler kan dog også være et variationsmiddel). Det kan heller ikke udelukkes, at overdreven brug af kontrast har medført, at de mange og voldsomme kontrastvirkninger føles vulgære, så at der nu reageres mod dem med en ny »saglighed«, der begrænser kontrasten til de store enheder og få kontrastpunkter.

Retning: Teksten kan antage en anden retning end den normale horisontale: skrå[6] eller vertikal[7] med flere variationer.

Form: Formudfyldning: Ordet eller satsen kan danne en geometrisk (eller anden) form: cirkel[8], rhombe, trapez[9], parallellogram etc. Linjen kan i sit forløb følge en geometrisk (eller anden) form: cirkel[10], rhombe, trekant osv.: *Formafgrænsning*. Formen er i disse tilfælde sluttet. Usluttede linjeformer er fx. bølge, bue, sigsag, spiral.

Afstand: Afstanden mellem enhederne, der i almindelig skrift er konstant, udnyttes på mange måder til at gøre tekstbilledet iøjnefaldende. Afstanden kan være *større*[11] *eller mindre end ventet*, den kan *variere*[12], og den kan helt elimineres, så der opstår *kontakt* mellem enhederne[13]. Næste trin bliver *overlapning* (herved undertiden positiv-negativ virkning)[14] og næste igen, at den ene enhed helt omsluttes af den anden enten som *skrift på skrift*, hvor en bogstavmasse danner basis for den anden enhed[15], eller som *skrift i skrift*, hvor en konkav form i en bogstavenhed omslutter en anden enhed[16].

Opløsning: Den grafiske opløsning af enhederne kan iagttages på flere stadier. Ved »hoppende« skrift, hvis psykologiske virkning normalt er indtrykket af gemytlighed eller energi, ser vi en begyndende opløsning af ordet[17] og linjen[29], og ved opløst skrift[18] er den fuldbyrdet: Bogstaverne er løsrevet fra den linjemæssige sammenhæng og danner et selvstændigt mønster. Selv bogstaverne kan mere eller mindre være spaltet op i deres bestanddele. Også *ombrydning* (uden bindestreg) kan ses som

15

16

17

18

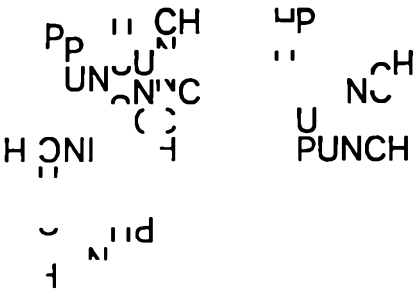

19

20

21

22

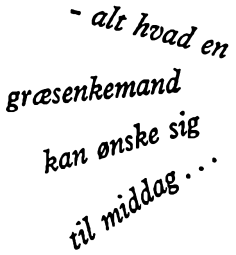

23

24

25

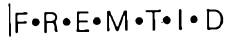

26

27

28

29

30

31

et anslag mod linjens integritet[19]. Ved *linjeforskydning*, vertikal[20] og horisontal[21], sker der en begyndende opløsning af satsen, der er fuldbyrdet i næste eksempel[22.8])

Et modsat centraliserende princip, hvorefter de forskellige enheder passes ind i hinanden som et puslespil og presses ind i »blokke«[23], eventuelt hugger en hæl og klipper en tå[24], kan imidlertid også iagttages.

Isolering: En isolering af enhederne fra de andre kan ske ved *interpunktion:* anbringelse af prikker eller andre skilletegn mellem de mindre enheder (bogstaver, ord)[25] og streger eller andet mellem de større (linje, sats)[26]. En enhed af en anden kontekst kan anvendes som interpunktion[27]. Isolering opnås desuden ved at omgive hver enhed med en »ramme«, hvorved der opnås en *leddeling* af den større enhed[28,20].

Fælles enhed: En bogstavenhed kan indgå i flere ordenheder på samme tid[30.9]) Det samme gælder ved *krydsskrivning*[31]. Også en stavelse eller et ord kan være fælles.

De således udskilte undergrupper er naturligvis for flertallets vedkommende igen vinkelstillede, og et par af dem findes normalt jævnsides i den samme udtryksenhed. De mødes sammen med mange andre fænomener i særlig sammensmeltet form i de mange ordvaremærker og ganske særlig i initialmærkerne. Her mødes opløsningstendenser med enhedsbestræbelser som sammenslyngning, sammenskrivning[32], symmetri[33] og forlængelse af bogstavdele[34] i en ofte vidtgående stilisering[10]).

II. *Dybdevirkning.*

Formålet med denne er uden tvivl bl.a. at gøre skriften ligesom fysisk nærværende.

Dybdevirkningen søges opnået på flere måder. Bogstaverne kan være *tredimensionale* med eller uden perspektiv[35]. Perspektiv alene kan fremkalde tredimensionalitet[36]. Med todimensionale bogstaver kan man opnå dybdevirkning ved *overlapning*[37] og ved *skyggevirkning*[38]: Der bliver rum bag skriften. Andre mindre brugte effekter er *transparent skrift*, hvor man ligeledes giver indtrykket af noget *bag* bogstaverne, og *forsænket skrift*.

Dybdevirkning kan endvidere opstå ved at gøre ikke skriften, men den basis, den er trykt på, tredimensional. Af den grund ses i annoncerne en stor mængde bånd, faner, skilte, papirlapper osv. som bærere af skriften[39]. En tilsvarende virkning fremkommer, når tekstfladen illuderer at være gennemhullet, eller når et objekt kaster skygge over skriften: Her er det den totale basis, der er tredimensional. Af samme art er den effekt, der opstår ved at lade teksten fremtræde som *inskription*, fx. som skrevet med kridt på en mur eller skåret ud i et træ, gengivet i tegning eller fotografi.

Som disse sidste eksempler tydeligt viser er resultatet af dybdevirkning paradoksalt nok, at der kommer en distance mellem skrift og læser. Der er tale om skriftreproduktion, det bliver billede af skrift i stedet for skriften selv. – En ejendommelig form for *tidsdistance* forekommer, når tryksagen er forsynet med stempelmærke, korrektur (over- og understregninger osv.) udført af menneskehånd osv., der må formodes påført *efter* trykningen[40].

32

NKE

33

36

BEN-HUR

38

FORD

39

PALADS TELF. 68300 FORSALG KL. 15

34

ASOL

37

Hr. STRIP

40

FORÅRETS STORE MODE

NYT TIL DEM SALLING FORÅRET 1984

35

SBV

41

CITROËN
Originale reservedele

48

himmelsk

42

RESTAURANT
DEN RØDE OKSE

49

autoskader

50

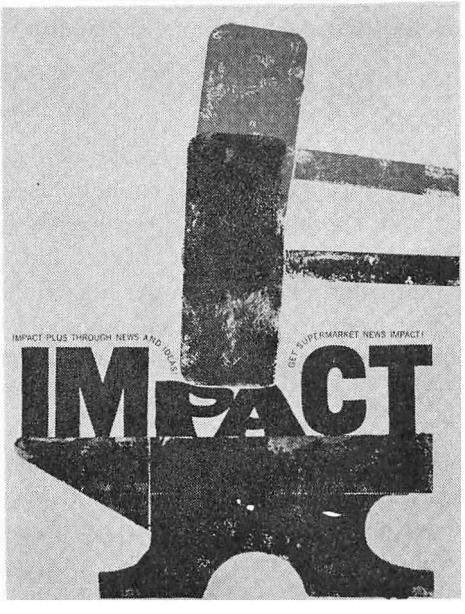

43

ANTIQUE

44

DYSSEHØJ

45

s-t-r-e-t-c-h

46

Rekord

47

volume

III. *Skrifttype.*

Som nævnt er de i I og II opregnede fænomener uafhængige af skrifttypen. Ethvert af dem kan være iklædt en hvilken som helst skrifttype. (Men naturligvis kan der være et samspil mellem skrifttypen og det pågældende fænomen, fx. »sprælske« bogstaver + hoppende skrift).

Skrifttypen varierer i det uendelige. Den kan være formel eller sprælsk, trykt, skrevet, tegnet, bogstaverne kan være høje, lave, fede, smalle, runde, skarpe, geometriske, forenklede, mønstrede, ornamenterede osv. Skrifttypen repræsenterer i reglen et bestemt stillag eller et vist fagområde eller den viderebringer en stemning, et klima, en følelseskvalitet (farven har en lignende funktion), og den kan angive »overtoner« hos varen (frakturskrift=konservatisme fx.). Man vælger ikke samme skrifttype til en annonce for sværindustri som til en annonce for et firma med spøg og skæmt. (Gør man det, *kan* valget være ironisk)[11]). Bag brugen af så godt som enhver annonceskrifttype ligger der et valg; der gives næppe en skrifttype, der er helt neutral. Den mest uanselige skrifttype er ofte den mest prætentiøse, se blot firmamærket for Citroén[41]. Det borger umiddelbart for soliditet og kontinuitet i produktionen: Et firma, der ikke følger modens krav i sit firmamærke, kan heller ikke tænkes at slække på kravene til kvaliteten.

Særskrift kan man måske kalde det, når skrifttypen mere præcist alluderer til en bestemt nationalitet (»spanske« bogstaver i »Den røde okse«[42] (spansk restaurant)) eller en given tid (ikke »antikke«, men klassicistiske bogstaver i »Antique«)[43] eller til et særligt skriftsystem (frakturskrift, kinesisk skrift, runer[44], stenografi etc.). En særskrift kan bevare sin status som særskrift ved sekundære formændringer, mens en skrifttype ved den mindste ændring af formen går over til en anden skrifttype.

IV. *Konkret skrift.*

Konkret skrift udfolder i selve den grafiske manifestation – ved en eller anden anomalitet i typografien – en indholdskvalitet, der allerede er (eller som kunne være) udtrykt sprogligt i den pågældende udtryksenhed[12]). Et eksempel: »Stretch«[45]: skriften strækker sig! Det er ikke altid tilfældet, at det pågældende indholdselement er sprogligt udtrykt, men det afgørende er, at det *kunne* være det, og *at det er det, der er meningen.* Navnet på en speedbåd (eller en bil eller en skrivemaskine) vil fx. næsten obligatorisk være skrevet med stærk kursiv og med vandrette forbindelsesstreget mellem bogstaverne[46]. Hertil må enhver så selv lægge indholdet »fart!« og »fart!« skrevet på den måde er gedigen konkret skrift. – Konkret skrift må principielt hævdes at være uafhængig af, at udgøre et andet aspekt end skrifttypen. Men der kan være tilfælde, hvor vi synes at have at gøre med grænsetilfælde. I »volume«[47] synes der rigtignok at herske en afhængighed af skrifttypen – ingen vil nægte, at »volumenkvaliteten« skyldes bogstavernes form – men der er i hvert fald ingen afhængighed af særskrift. Runer kunne fx. godt have udtrykt volumenkvaliteten og samtidig have bevaret deres karakter af runer[13]).

51

ULD

52

TRÆ

53

– når det er VARME der skal til.

54

MED SKRÅ SPIDS

55

WEST SIDE STORY

58

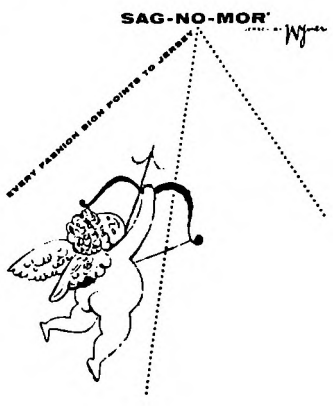

59

-blot et tryk på en knap...

60

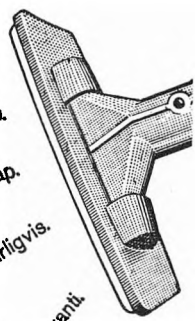

56

HARAKIRI

57

I DEN ER RUND SMAGEN

Som nævnt kan alle de i I opregnede fænomener anvendes som konkret skrift. Men de er blot nogle få blandt utallige midler, der kan anvendes til at gøre skriften konkret. Den konkretiserede indholdsværdi kan gengives ved et adjektiv eller et verbum (evt. participium). En opdeling som den følgende er måske mulig: *Aktiv skrift:* Skriften strækker sig i »stretch«[45], himler i »himmelsk«[48]. *Bearbejdet skrift:* Skriften er læderet i »autoskader«[49], presset sammen i »impact«[50]. *Materiale:* Bogstaverne er af uld i »uld«[51], af træ i »træ«[52]. *Egenskab:* Skriften er varm i »varme«[53], skrå i »skrå«[54], voluminøs i »volume«[47]. *Emotionel skrift:* (Påfaldende hyppig i filmannoncer) Bogstaverne er forvredne, flossede, tornede osv. for at formidle en følelseskvalitet: Der er tale om en plusværdi til skrifttypen. Skriften er anløben i »West Side Story«[55] (»slum«), fuld af gru i »Harakiri«[56]. – (Som modstykke til bearbejdet skrift kan man måske tilføje *aggressiv skrift*).

Det er muligt at skelne mellem konkret ord, konkret linje og konkret sats. *Aktiv linje:* Linjen løber i ring i »Den er rund i smagen«[57], peger i »Every fashion sign points to Jersey«[58]. *Bearbejdet linje:* Linjen har været ude for tryk i »-blot et tryk på en knap«[59], det samme er sket på en anden måde med øverste linje i [50]. – *Konkret sats:* Bearbejdet sats[60].

V. *Billede og tekst.*

Forholdet mellem billede og tekst (hvor der er tale om et andet forhold end den ordinære tekst/illustration-relation (billede + forklarende tekst, tekst + gengivende billede)) kan anskues som en udvikling hen imod en større og større sammensmeltning af de to elementer, indtil de udgør en ubrydelig helhed, hvorfra man ikke kan fjerne det ene uden samtidig at eliminere det andet (billedsubstitution, ord-, linje-, og satsbillede).

Placeret billede: Teksten kan være placeret på[61] eller lappe ind over billedet, billedet kan være anbragt foran eller bagved teksten, det kan danne ramme om teksten[62], eller det kan være anbragt interpunkterende[63] osv., *men iøvrigt tager tekst og billede ingen notits af hinanden.* Billedkontekst er en meget hyppig bestanddel af ord- og initialmærker[61]. Billedet enten udfolder et indholdselement i teksten eller det giver oplysninger om det pågældende vareområde.

Et andet fænomen gør sig gældende, når man præsenterer et billede af varen, emballagen eller en anden genstand i øvrigt, hvorpå teksten formodes at *stå*. Der er altså tale om tredimensional basis[64]. Det kan undertiden, især ved frontalstilling af genstanden[65], være vanskeligt at fastslå, om det er placeret billede eller om teksten *er* anbragt på genstanden, men som generel regel må ved plan basis i hvert fald kræves ændret skriftretning[66], ved ikke plan basis, fx. på en rund genstand[67], endvidere at skriften følger basisoverfladen, in casu »krummer sig«, for at man kan sige, at teksten er anbragt på genstanden.

Under placeret billede blev det nævnt, at tekst og billede her ikke tog notits af hinanden. Et skridt i retning af dette forekommer, når teksten *accentuerer* en

61

Bennett
Rejsebureau

62

Har De fået
Deres
ÆBLER
i dag?

63

Julen nærmer sig...

64

BLUE
Gillette
BLADES
EXTRA
BLADES

66

VITANA
det lyse

67

Super
Nurèn

65

E.CHR.HANSEN
AARHUS-TRANSPORTEN
TLF. 26600
og 30009

68

Et M*-ur
til konfirmanden

M*-ure er schweiziske præcisionsure, der alle sælges med ét års skriftlig garanti.

URE
STUEN
CENTRAL
4030

Enkelt i linierne, formet som et smykke — et pålideligt ur med stødsikret 17 stens ankergangsværk. I gulddoublé med helstålskapsel..... 138.-

M*gasin

69

70

BSA

71

72

Zoo

73

STEFF
Fransk
LEVERPOSTEJ

74

JA

kontur eller en linje i et billede enten ved at ledsage den eller ved at angive dens retning uden for billedet[68]. *Resultat*, *attribut* og *fysisk kontakt* bidrager på forskellig vis til at skabe kontakt mellem tekst og billede. Resultat: Billedet har frembragt teksten. Billedet angiver stemplet, der trykker, hånden, der skriver, ansigtet, der taler osv.[69]. Tegneseriernes bobletekster er et eksempel på resultatskrift. Attribut eller billedmærke: Bogstaverne forsynes med billedmærke såsom krone, paraply, segl, evig sne på toppen[70] eller med menneskelige træk (antropomorfisering): øje, øre, ben osv.[71]. Fysisk kontakt: Billedet og teksten er i samme fysiske univers. Derfor kan en person eller et dyr fx. stå på bogstaverne eller læne sig op ad dem (og omvendt bogstaverne stå på billedet), en tråd slynge sig ud og ind imellem dem, en hånd pege på dem[72, 73]. (Det er ikke nødvendigvis ensbetydende med, at de er tredimensionale). Hvis skriften afficeres af kontakten er der tale om konkret, bearbejdet skrift[50], hvis billedet er der tale om aggressiv skrift.

Men billede og tekst kan ikke blot opnå kontakt, de kan indgå ægteskab, så de bliver to sider af samme udtryksenhed. *Billedbogstav:* Bogstavet er dannet af et arrangement af genstande[74]. *Billedsubstitution:* Bogstavet (eller bogstavdelen) erstattes af en genstand med en lignende form[75]. *Bogstavbillede:* Uden at miste sin karakter af bogstav indgår bogstavet som element i et billede[76]. *Ordbillede:* Ordet tager form af en genstand (eller en del af en sådan) ved formudfyldning[77] eller på anden måde. *Linjebillede:* Linjen eller linjerne danner et billede ved formafgrænsning[78] eller på anden måde. *Satsbillede:* Satsen danner billede på to måder: enten bevarer den sin indre struktur og ændrer blot omrids (formudfyldning) – [79] og nederste halvdel af [81] – eller den ændrer både omrids og indre struktur[80]. – Bogstav-, ord-, linje- og satsbilledet kan være såvel todimensionalt som tredimensionalt (øverste halvdel af [81] er tredimensionalt ordbillede, [82] er tredimensionalt satsbillede)[14]).

SLUTNING

Visualiseret sprog er naturligvis ikke opfundet af reklamefolkene, men er kendt fra alle tiders dekorative kunst. Det nye og slående er dette overvældende frembud af sprogvisualisering på et enkelt område og den konsekvens og bevidsthed, hvormed reklamefolkene har udforsket de ekspressive muligheder i dette omfattende stof.

Der er i denne afhandling, der har beskæftiget sig med den »atomare« analyse, som nævnt ikke taget stilling til de artistiske problemer, der knytter sig til udvælgelsen og den individuelle udformning og kombination af fænomenerne, som tilsammen udgør den færdige annonce. Men det må være tilladt at gøre opmærksom på den stigende artistiske bevidsthed og opfindsomhed, som reklamefolkene lægger for dagen, måske i erkendelse af, at det i længden fremmer sagen – salget – mest.

Ønsker man ærlig oplysning om, hvad reklamefolkene ser som mål for deres arbejde, kan man ikke gøre noget bedre end at konsultere reklamebureauernes annoncer for sig selv, og man støder da bl.a. på en lay-out-mand, der udbryder: »Good advertising may shout and scream« og lader ordene »shout and scream«

75

PUDS DERES SK Peevit

77

campi CAMPING VOGNE

79

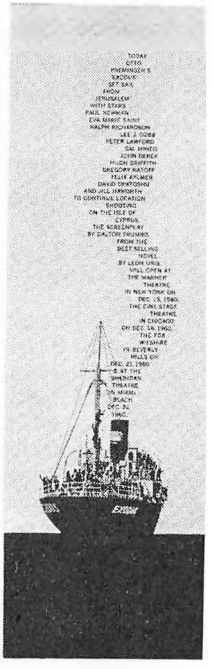

76

VARNO Renseriet

78

Det er moderne og spændende at portionsservere på tallerkener både til den lille hyggelige sammenkomst og til det store, festlige arrangement. Se udstillingen, hent nye idéer, følg demonstrationerne smag selv og ta' opskrifter med hjem ...

Værks, go' der er serveret

80

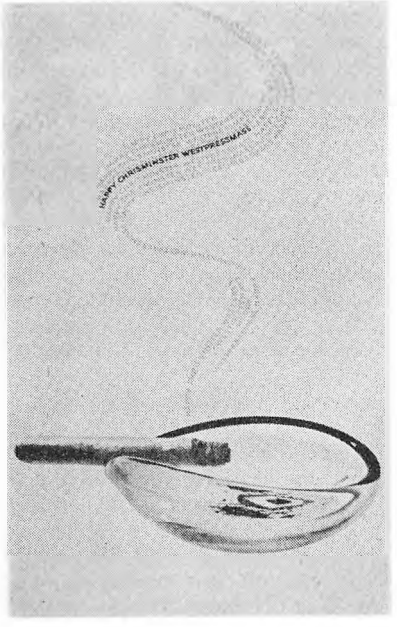

81

DANISH 234567

Den slanke sparetid

Ikke sandt, nu trænger man til let mad - og billig mad, der kan opveje helligdagenes »udskejelser«! Æg er ideel mad i en slanke-sparetid: gyldne og festlige på bordet og i madpakken, fattige på kalorier ..rige på ren næring, og så er æg billig mad

82

bomme ud mod os for at demonstrere, hvad han mener. Lige så tydeligt taler den kollega, der lakonisk udtrykker endemålet for al sproglig visualisering: »Animation with Impact«![15]).

Jeg ønsker at bringe min lærer, universitetsadjunkt, cand. mag. Vagn Steen, min hjerteligste tak for stadig vejledning og støtte under udarbejdelsen og overhovedet for tilskyndelsen til at gå i gang med denne opgave. Ligeledes takker jeg ham for lånet af enkelte termini technici.

NOTER

1. Betegnelsen *visualiseret sprog* må ikke forlede til at tro, at der er tale om et særligt sprogsystem. Tredimensionalitet (se p. 58) fx. er ikke et tegn med et fastlagt, veldefineret betydningsindhold. Der er derimod tale om et sprogbrugsfænomen i Hjelmslev'sk forstand (se Louis Hjelmslev: Sproget (Berl. Leksikonbibliotek. 1963) p. 43f), om variationer på skriftsprogets overflade; deres funktion er »blot« at animere, tiltrække øjet, understrege, øge tekstens læsechance etc.
2. Bieri: Ein Beitrag Zur Sprache der französischen Reklame (Zürich 1952) p. 283ff.
3. Ang. suggestionsværdi, opmærksomhedsværdi, læselighedsværdi etc. må henvises til reklamefaglitteraturen, fx. O.-J. Gérin et C. Espinadel: La publicité suggestive (Paris 1911) (noget altmodisch og pudsigt puristisk i betragtning af, hvad vi siden har set af grafiske krumspring i annoncerne), H. F. Adams: Advertising and its mental laws (New York 1922), fx. afsnit om farve (der ikke får nogen særskilt behandling i nærværende afhandling, hvad den burde, på linje med skrifttypen) p. 250ff og form p. 267ff. – Henvisninger til ældre litteratur findes hos Th. Geiger: Kritik af reklamen (Kbh. 1943) bl.a. p. 63f.
4. Graphis Annual, International Yearbook of Advertising Art (Zürich *1957–62*).
5. Der arbejdes utvivlsomt også med hele annoncens kontrast til omgivelserne.
6. Jean Bieri (se ovf.) p. 300ff taler i denne forbindelse om »Syntax auf Distanz«, der svarer temmelig nøje til begrebet »ligne d'orientation« hos Gérin et Espinadel (se ovf.) p. 146ff: Læsningen skrider (»par ordre inverse d'intensité«) frem via typografiske suggestionspunkter (»points d'arrêts«), ikke over de logiske perioder.
7. Se eksempler hos M. Galliot: Essai sur la langue de la réclame contemporaine (Toulouse 1955), bl.a. p. 49, 330, 395, 477–480, 505.
8. Opløsningen kan så følges af reorganisation i form af mønstre, figurer etc.
9. Eksempler hos Galliot (se ovf.) p. 388, 505, 532: »une »mise en facteur« du P (V, M etc.)«.
10. Beskrivelse af enkelte varemærker og deres »tilkomsthistorie« findes bl.a. i: Graphis no 104, Nov./Dec. 1962, p. 598 (Canadian National), Vagn Steen: Problemer ved beskrivelse af orddannelsesforløb, exemplificeret ved varemærkenavne. Foredrag ved den nordiske filologkongres i Oslo 1959. Utrykt. (Esso).
11. Elisabet Hermodsson: Om bilddikter. Lyrikvännen, årg. 11, 1964, nr. 2, p. 12–15: »När man tecknat sådana typsnit har man tydligen låtit sig ledas av principen att typsnittet som helhed skall stå i formell överensstämmelse med det föremålssammanhang det skall användas för. () Man bygger alltså på ett typsnitts figurliga likhet med det som skall åskådliggöras«. Lige så vigtig er nok den »emotionelle lighed«: skriftens karakter afføder hos beskueren de adækvate fornemmelser over for varen.
12. ib.: »En verbal erfarenhet, som börjar i det icke-verbala«. – Playboy, jan. 1964, p. 156: (En side med spøg og vitser i konkret skrift, som her kaldes:) »The king's english in which words become delightfully self-descriptive«. – Hans-Jørgen Nielsen (Lysbilledforedrag om konkret lyrik i foreningen De danskstuderende ved Århus Universitet, 1964): »Materialiseret sprog«.
13. Noget andet er måden skrifttypen kan anvendes konkret på, fx. »kursiv« skrevet med *kursiv*.
14. I nogle tilfælde svarer disse sammensmeltninger af tekst og billede til definitionen af konkret skrift. I »campingvogne« udfolder skriften indholdselementet »campingvogn«, i [81] skrives der om æg i æggeform. Den konkretiserede indholdsværdi er altså udtrykt ved et substantiv.
15. Graphis Annual 61/62, p. 215.

OM TOLKNINGEN AF JYSKE LOV III 30

»*oc flytær vp æth nithær*«

Af *N. Blixenkrone-Møller.*

Jyske Lov III.30 lyder i håndskriftet NkS 295,8 således:

Hwræ bøtæs for saar.

Rættæ saar bøtær, thær æi ben hoggæt ær oc æi gømæn stungæn. tha bøtæs for thre mark pænning. æn ær thæt holsaar æth ben hoggæt. swo at ben takæs af. æth arræ ær i thæt sialuæ been. *oc flytær vp æth nithær*. æth twi mynt saar. swo sum man wrthær stungæn gømæn laar. æth læg. æth arm. æth hand. æth hworæ sum gømæn stungæt wrthær a mansz liif. tha bøtæs e sæx mark pænning for. æn til fæm saar mughæ sannænd mæn swæræ en man at een gærning oc æi meræ.

Den kursiverede sætning lyder imidlertid i håndskriftet Stockholm C 39 (og enkelte andre) således:

oc flytær æi up ætha nithær.

Professor Skautrup har bedt mig som kirurg anstille nogle betragtninger over ovenstaaende hidtil uforklarlige tekst.

Saafremt man skal forsøge at finde meningen, maa man se paa, hvad der sker, naar man hugger et saar ind til benet. Det, der i første omgang kan tænkes at flyde, er jo blod; det vil i de fleste tilfælde flyde ud igennem saaret, men, navnlig saafremt saaret i huden ikke er ret stort og et større blodkar er læderet, vil noget eller det meste af blodet samle sig i den dybe del af læsionen og fra læsionsstedet brede sig opad eller nedad og bevirke stærk hævelse paa stedet. Det, der i næste omgang vil ske, er, at der kommer infektion i den dannede blodansamling. Der dannes herved materie, og ernæringen af det knogleomraade, man har hugget ind til, kan tage skade, saadan at visse dele af knoglen omdannes til et saakaldt sekvester, der efterhaanden løsner sig fra den øvrige livskraftige del af knoglen og udstødes. Dette forhold kendes ogsaa, omend sjældent, fra nutiden, hvor der opstaar en primær knoglebetændelse; et knoglestykke kan løsne sig og udstødes; dette sker ofte paa den maade, at den ene ende af det løsnede knoglestykke stikker ud igennem det udvendige saar og kan fjernes med en pincet. Man kan tænke sig, at det er dette, paa den tid sikkert velkendte forhold, teksten hentyder til; som følge af infektionen har der efter en vis tids forløb dannet sig et sekvester, og enden af dette stikker ud igennem saaret og kan »takæs af«; det, der flyder op og ned, er i saa fald materien, pusset. Dette forhold er ogsaa velkendt fra knoglebetændelser i nutiden; pusset kan brede sig opad eller

nedad mellem musklerne og naa frem til overfladen og gennembryde huden ovenfor eller nedenfor sygdommens primære sæde. Paa dette tidspunkt kan den oprindelige læsion i huden være omdannet til et mere eller mindre fuldstændigt ar.

Et saadant sygdomsbillede med infektion, sekvesterdannelse og sænkning af pusset opad eller nedad er altid en alvorlig sag. Forløbet kan vare maaneder eller aar, saafremt sekvestret ikke fjernes, og i en del tilfælde vil patienten dø af almeninfektion. Den foreskrevne bod synes derfor ret beskeden. Det er saaledes ikke utænkeligt, at teksten i Stockh.-HS. C. 39 er den rette: »oc flytær æi up æthæ nithær«; i saa fald gælder boden tilfælde, hvor saaret er lægt, og der *ikke* er pus, der flyder op eller ned. For de langvarige tilfælde, hvor der stadig flyder pus, giver III.27 anvisning paa fremgangsmaaden: sagen skal stilles i bero, indtil »året er ude«, hvorefter beskadigelsen vurderes. Ganske lignende fremgangsmaade kendes indenfor moderne ulykkesforsikringslovgivning.

JYSK SYNTAKS III

Af *Hans Veirup.*

1. *En præsenteringskonstruktion i jysk.*

Det er en ejendommelighed ved dansk syntaks at konstruktioner med situativet *der* (»foreløbigt grundled«) har det »logiske« subjekt stående på den plads hvor objektet normalt hører hjemme, fx:

der kunne komme nogen,

efter Diderichsens syntaktiske system analyseret således: F|v|V S. Typen (der også er velkendt i norsk og svensk (her med 'det' som neksussubjekt), jf. Hulthén: Studier i jämförande nunordisk syntax I. 32ff. og dér cit. litt.) har været genstand for indgående drøftelse blandt nordiske grammatikere, først og fremmest fordi den karakteristiske ledstilling har bragt uorden i »translatørgrammatikkens« definitioner af nominale sætningsled (subjekt og objekt). Man har diskuteret om man ikke i nævnte typeeksempel burde kategorisere indholdsnominalet som objekt, eller man har, for at antyde leddets ejendommelige mellemstilling, foreslået betegnelser som 'objektsubjekt', 'subjektobjekt' eller 'indholdssubjekt'.

Jeg foreslår at man følger den almindelige svenske terminologi og benævner typen præsentering. Man må i så fald med Wallin (Om det grammatiske subjektet. 1936)[1]) skelne mellem indirekte præsentering ('der har været nogen herinde') og direkte præsentering ('der er nogen der har været herinde') svarende til der-kløvningen i den danske terminologi[2]). Sidstnævnte konstruktion holdes herved adskilt fra det-kløvningen.

Det er nogle karakteristiske forhold ved den indirekte præsentering i jysk som her skal gøres til genstand for nogle få bemærkninger. Det viser sig nemlig at påfaldende mange eksempler har det præsenterede subjekt stående mellem neksusadverbialet og det infinitte verbal og ikke, som i rigsmålet, umiddelbart efter det infinitte verbal. Herved bliver det vanskeligt at afgøre om vi har at gøre med et neksussubstantial (s) eller et indholdssubstantial (S):

så kunne der jo nogen komme
F v a s/S V

Denne ledstilling forekommer i rm. kun i tilfælde hvor sætningen rummer et negeret substantial ('ingen' eller 'intet') der jo også som objekt rykker frem i neksusfeltet (EDG[3]. 187ff.), fx *der har ingen været her idag.*

Ganske vist forekommer også i jysk exx med det præsenterede subjekt efter infinittet, men konstruktioner med subjekt foran infinit har en sådan frekvens og

geografisk spredning at man fristes til her at se et oprindeligt genuint træk. Her først et lille repræsentativt eksempeludvalg (hvoriblandt et par med negeret substantial, selv om altså disse ikke adskiller sig fra rm)[3]):

[4]) *dæ ma òl'ər ən węj' ble's å'på her* (Vends., Feilb. III. 1058. a. 54) der må aldrig blæse en vind på hende. – *dær mo jo 'now'n ha 'bø'əð dær* (Tved, Mols) der må jo have boet nogen der. – *dær æ jæn' brækət u'ð å æ teŋ'hus* (vestjysk, Feilb. III. 808. b. 34) der er brækket én ud af tinghuset. – *No vel dæ snåe jæn drohn* (Lime, Krist. JyF. VI. 223) nu vil der snart drukne en. – *sɔ trow'ər di dæ sga jæn' dø* (Tvis, Skautrup. H. II. 38) så tror de der skal dø en. – *saa skal der snart et Menneske dø* (Hjerm, Krist. DS. NyR. II. 432) så skal der snart dø et menneske. – *dær sku 'je'ŋ o 'dæm de'* (Tved, Mols) der skulle dø en af dem. – *Dæ ska månə dø* (AarbVends. 1929. 283) der skal dø mange. – *dær æ tow' tyw'ləŋər faləŋ ni'r i skåkərn* (Vends., Feilb. III. 291. b. 2) der er faldet to kyllinger ned i skokkerne. – *så blywər dær man'ə ål'lam' fəj'* (Herning, Feilb. II. 262. b. 32) så bliver der født mange hunlam. – *dær 'ku 'now'n 'go'* (Tved, Mols) der kunne gå nogen. – *Der er en Kone bleven henrettet paa en Høj sønden for Tisted* (Astrup, Hindsted h, Krist. DS. NyR. IV. 323). – *Der blev tre Kvinder indladt inden for Militær-Kordonen* (Gram, Krist. DS. NyR. IV. 328). – *dèr ær èn ku' komən i søk* (Søvind, Feilb. III. 707. a. 5) der er kommet en ko i synk (ɔ: morads). – *jen' gåŋ' wa dæ tåw' stowe stuur komen åp å ste'kes* (Efterslæt til Skattegraveren. 281) en gang var der kommet to store stude op at stikkes. – *den* (ɔ: dalen) *var der ingen Brud kommen igjennem* (Tvis, Krist. JyF. III. 97). – *No kan dær Familjer i Snehsvis løw godt aa de samm Jourd* (AarbSkive. 1916. 138). – *så blywə dæ mån'ə piq'ər låkə de o'r* (Vends., Feilb. II. 326. b. 5) så bliver der lokket mange piger det år. – *dær æ jæn' lövən å' ən par træ'sk* (Andst, Feilb. III. 878. b. 9) der er løbet en af et par træsko, ɔ: der er død en. – *Der var en manet i den Døj, de kalder Kristoffers Døj* (Balle, Krist. DS. NyR. V. 138) der var manet én i den dy (ɔ: dyndet sted) de kalder Kristoffers dy. – *der blev en Havmand skyllet op af Havet* (Tvis, Krist. JyF. III. 78). – *dæ ær en trav'l, ræt som dær skuļ æn hø'n slaw'təs* (Fårup, Feilb. III. 838. b. 31) der er en travlhed ret som der skulle slagtes en høne. – *og ikke kunde der et Ledemod slides fra Raden* (Lyngby, Djurs, Krist. JyF. III. 175). – *der bliver ikke Alting solgt paa Auktion, som Strandfogeden kører hjem* (KarenThuborg. D. 118). – *Såm'tir æ ðær òså æn be'tə ska'b sòt eŋ' i we'qən* (Kvolsgaard. L. 7) sommetider er der også sat et lille skab ind i væggen. – *Saa bløw dæ nowe sat te aa rehs en long Stejh* (JyUgeblad. 1906. 412) så blev der sat nogen til at rejse en lang stige. – *no æ dæ trij' lyj's tæŋ'* (Thy, Feilb. II. 482. a. 38) nu er der tændt tre lys. – *haar dæ nue wæt herinn we dæ?* (AarbMors. 1927. 88) har der været nogen her inde hos dig. – *Der waa no ingen a dem gywt* (Frifelt-Kragelund. DV. 114) der var nu ingen af dem gift.

Den indirekte præsentering finder i rm (svensk og norsk) kun sted under følgende to betingelser: 1) substantialet skal være ubestemt eller rettere ubekendt. Dette gælder også for den direkte præsentering (jf. dog Aage Hansen: Sætningen og dens led. 59 der gør opmærksom på den centrale skelnen mellem bestemthed

og bekendthed). 2) Verbet skal i rm være intransitivt eller stå i passiv, og ydermere være sådan beskaffent at det ved siden af sin specielle betydning kan have »en starkt framträdande existensangivande innebörd« (Wallin i Nutidssvenska. 285), at »Verbets usuelle Betydning afsvækkes saaledes, at dets væsentligste Betydningsindhold er: have eller faa Eksistens« (Oxenvad i StudierDahlerup. 137). Ved transitivt verbum kan der kun foreligge direkte præsentering.

Det fremgår af disse formuleringer at det ofte kan være vanskeligt at afgøre om verbet forekommer i en præsenteringsduelig kontekst. Det er dog i rm en almindelig regel at indirekte præsentering ikke er mulig såfremt udsagnet i forvejen rummer et indholdssubstantial. I en række grammatiske fremstillinger nævnes nogle få eksempler som er unormale (ikke gængse), og iblandt disse er en væsentlig del jyske. Konstruktioner med indirekte præsentering ved transitivt verbum kan dog også forekomme i ikke-jysk sprog, men det er mit indtryk at jysk i denne henseende tager sig en betydelig større frihed end rm og andre dialekter. Det er karakteristisk for de konstruktioner der afviger fra de ovf. fremstillede regler at ledstillingen overalt har det »egentlige« subjekt foran finittet, vel af den grund at indholdsfeltets nominalplads ikke kan rumme både et subjekt og et objekt, idet det logiske forhold mellem to indholdsnominaler ifølge dansk sætningsstruktur må fremtræde som et forhold mellem indirekte og direkte objekt. Allerede Høysgaard, der giver udmærkede regler for den indirekte præsentering, meddeler et par eksempler der går ud over de ordinære regler (Syntax. § 1683), fx *Der skal een have brændt Byen af.* Mikkelsen (Ordføjningslære. 29) har blandt sine navngivne undtagelser to Blichercitater, men desuden eksempler fra J. L. Heiberg og Øhlenschlæger. Aage Hansen (Sætningen og dens led. 59ff) har som undtagelser kun eksempler fra jyske forfattere: Blicher og J. P. Jacobsen. Med det eksempelmateriale jeg fremlægger ndf. forekommer det ikke urimeligt at den afvigende konstruktion er særlig almindelig i jysk hvor den, som det er fremgået, med hensyn til ledstillingen ikke adskiller sig fra de øvrige ordinære jyske eksempler.

Endnu en bemærkning må gøres om de afvigende præsenteringer. Betragter vi et typeeksempel som

Haar der nue saa' dæ nøj (Aakj. VF. 207)

vil det ses at rm, for at meddele samme udsagn, må benytte direkte præsentering, således at verbets semantiske elementer fordeles på to verbaler: det præsenteringsegnede 'være', og betydningsindholdet 'sige' placeret som verbal i en efterstillet bisætning:

er der nogen / der har sagt dig noget.

Jyskens frihed og tilbøjelighed til at anvende indirekte præsentering kan fremgå af følgende eksempeludvalg[5]): *dær haŏ ˈnowˑən brækəð ˈeˈŋ* (Tved, Mols) der var nogen der havde brækket ind. – *Dær håð en Kuen drownt sæ i Kjelden* (HimmerlKjær. 1951. 34) der var en kone der havde druknet sig i brønden. – *Da haver der én af hans Karle fordristet sig til saadant at efterkomme* (Krist. DS. NyR. I. 148 (præste-

indberetning til Ole Worm)). – *Læw' sie, dæ sk'ingen forraahd dæ* (Blicher. XXIV. 185 og XXX. 183) Lad os se at der ingen er der skal forråde dig. – *Der har en Karl fortalt mig, at...* (Krist. JyF. III. 223). – *så ka dær engen gjör' en nåwwed* (ib. IX. 41) så er der ingen der kan gøre en noget. – [*Brugte de gedemælk derovre?*] – *ˈde go·r dær ˈnow·n* (Tved, Mols) det var der nogen der gjorde. – *dæ hɔ jæn' gjåw' nå·ð i næ·ɹhiˈðən, de røqər o brøˈ* (Gerlev) der er en der har gjort noget i nærheden, det lugter af brød. – *dæ ska eŋɻ møˈ go hans ni·s fåˈbiɻ* (Vends., Feilb. III. 992. a. 38) der er ikke meget der skal gå hans næse forbi. – *Men dæ maatt Engen go hvæ te Set* (Johanne. O.6) der var ingen der måtte gå hver til sit. – *Æ Kjeeldvinnd rænd rundt, skjønt der ingen håd ve en* (ABerntsen. S. 22) Brøndvinden rendte rundt, skønt der ingen var der havde ved den. – *så ka ðər eŋən kɻn hɻn* (Rovsø) så er der ingen der kan kende hende. – *dær ka eŋ·ənteŋ' klæ'k ˈte hiŋ* (Lønborg, Feilb. II. 201. b. 14) så er der ingenting der kan klække til hende (ɔ: forslå, være tilstrækkelig for hende). – *a haar en stuer gro Ko, vil der ingen aa jer kyv hinne* (APKrist. FN. 26) er der ingen af jer der vil købe hende. – *dær ku eŋ·ən bli ke·rən dæˈte* (Tved, Mols) der var ingen der kunne blive kørende dertil. – *no vild der ingen li ad hans Snak* (ABerntsen. M. 32) nu var der ingen der ville le ad hans snak. – *der ska now·ən le·ð* (Tved, Mols) der er nogen der skal lede. – *aa lii ˈet, de ka dæ jo Ingen* (And.Gilde. 3) lide det, det er der jo ingen der kan. – *der kunne ingen mane ham* (Timring?, Krist.JyF. III. 238) der var ingen der kunne mane ham. – *væn æ kukəmaŋ kukər å baˈr kwest, så vel dær man·ə piq·ər djær møˈ mest* (Branderup, Feilb. II. 325. a. 40, med objektet foran infinit på grund af rimet) så er der mange piger der vil miste deres mø(dom). – *dæ ku å let en åen køn piig rap ham væk fræ dæ* (And. Bars., cit. Feilb. III. 17. b. 1) der var også en anden køn pige der let kunne rappe ham væk fra dig. – [*de blev enige om*] *te ðær skuld jæn' a ð'æm ræjs nej'er te Ållbårre* (Agger, Krist.JyF. IX. 171) der var en af dem der skulle rejse ned til Ålborg. – *saa siger der en til ham* (Trælund, Krist.JyF. III. 11) så er der en der siger til ham. – *Haar dæ nue saa' dæ nøj* (Aakj.VF. 207) er der nogen der har sagt dig noget. – *Haae der ingen ow jer sit æ Smejs den gammel Hund* (Gejlager.NHF. 109) er der ingen af jer der har set smedens gamle hund. – *Dæ ka ingen sii noer længer end te e Tænn* (Mors, Schade. NkS. 812d. 224) der er ingen der kan se længere end til tænderne. – *dær mot jo ˈæŋ·ən ˈsɻˈ di ˈkjeft* (Tved, Mols) der var jo ingen der måtte se at de købte. – *de sku der engen ku sej om Mæt* (Hyllested) det var der ingen der skulle kunne sige om Mette. – *Paa begravelsesdagen spænder der to for Ligvognen* (Krist.DS. NyR. II. 391). – *Hwes dæ ska nown spøør dæ ætter, så...* (Feldballe) hvis der er nogen der skal spørge dig om (det), så... – *dær kan eŋ·ən stoˈq mæ te o skryw·* (vestjysk, Feilb. III. 582. b. 36) der er ingen der kan overgå mig i at skrive. – *Dæær a kom te æ søŋeræŋŋ å æ Kjærgosdiig, steker dær en gamel maŋ' æ how'ə öw'er æ kjærrgor* (Ramsing, Krist.Sgr. XII. 32) da jeg kom til sønderenden af kirkegårsdiget så er der en gammel mand der stikker hovedet over kirkegården. *mæ... haa dæ no aalle nowwen swærmed for* (JKattrup. JS. 57) mig er der nu aldrig nogen der har sværmet for. – *Den Tro ska der ingen ta fræ mæ* (Noe-Nygård. P. 81) den tro er der ingen der skal tage fra mig. –

Saa taler der en til ham (Trælund, Krist. JyF. III. 11) så er der en der taler til ham. – *Dæ hår en kjæmp vild trillet mæ en* (Gerndrup, Dania. I. 145) der er en kæmpe der har villet trille med den. – *Men no sku dæ Engen ha troud'et* (Johanne. GM. 3) nu er der ingen der skulle have troet det. – *Nu skulde der meget trykke dem, om der var noget, der kunne dyste dem* (Ajt, Krist. JyF. XII. 18) Nu var der meget der skulle trykke dem (bemærk den direkte præsentering i eftersætningen). – *de ka der Ingen tøk* (And. Frieri. 21) det er der ingen der kan synes. – *Der behøver ingen aa vide, de er mæ* (EBertels. H. 232) der er ingen der behøver at vide. – *Hwa di så få Resten snakket om, fæk der ingen å veed* (ABerntsen. FA. 33) hvad de så for resten snakkede om var der ingen der fik at vide. – *dæ mo ingen veedet* (Blich. XXX. 150) der er ingen der må vide det. – *dær mot jo eŋ·ən we·ð di tow' əð* (Tved, Mols) der var jo ingen der måtte vide at de tog det. – *Sinn dæŋ ti' hå dær eŋən wåw'et å grawv i æ høw'* (Vium, Krist. JyF. IX. 196) siden den tid er der ingen der har vovet at grave i den høj. – *i fòri·qə tij·ər war æn law' ej't nòj· ræ'nt, næ'r dær hað eŋ·ən wæt fuļ' å dær hað eŋ·ən wæt we å slås* (Lild, Feilb. II. 365. b. 15) i forrige tider var et lag ikke regnet noget, når der ingen var der havde været fuld og været ved at slås. – *væn dæ jæn' sɔ'ən ø·fə, sɔ si vi...* (Nykirke, Viding h.) når der er en der råber sådan, så siger vi...

Sammenfattende om de her fremlagte jyske konstruktioner kan da siges: 1) Der findes ingen ledstillingskriterier der kan begrunde en analyse af det egentlige subjekt som en objekttype. Subjekt og objekt vil altid kunne holdes adskilte. Diderichsens betegnelse indholdssubjekt (ə: subjekt der står i indholdsfeltet, EDG[3]. 173) er da ikke dækkende for jyskens vedkommende. Det må derfor være en smagssag om man vil placere subjektet sidst i neksusfeltet eller først i indholdsfeltet. Eller anderledes udtrykt: de jyske konstruktioners mellemstilling mellem en »oprindelig« syntaks med subjektet på subjektplads (s) og rigsmålets syntaks med subjektet på objektets plads (S) viser sig i en placering hvor det egentlige subjekt er neutralt over for den semantisk motiverede modsætning mellem neksusfelt og indholdsfelt. Måske skal dog visse konstruktioner med præteritum participium som infinit i forbindelse med 'være' og 'blive' tolkes på en anden måde, idet det for jysk karakteristiske svævende forhold mellem participiets to aspekter: det adjektiviske (med ledstilling substantial + prædikativ) og det verbale (ledstilling participium + substantial) kan spille ind i tilfælde som *såm·tir æ ðær òså æn be'tə ska'b sòt eŋ' i we'qən; no æ dæ tij' lyj's tæŋ'* ofl. (jf. Veirup i Danica. (1964). 160ff).

2) Skellet mellem direkte og indirekte præsentering er ikke så skarpt i jysk som i rm, eller sagt på en anden måde: i jysk konkurrerer de to præsenteringsformer som stilistisk ligestillede konstruktioner i langt flere tilfælde end i rigsmålet.

2. *Pronominal repræsentation* (*en tilføjelse*).

I undersøgelsen om den pronominale repræsentation i præpositionsforbindelser (Sprog og Kultur. XXII. 117ff) er det geografiske område afgrænset for snævert (se kortet s. 126) idet i hvert fald Sydsalling også kender til repræsentationen. Hos

Torolf Kristensen: Fræ mi bet'te Ti' å ong· Daw· (1939) er fænomenet almindeligt ved visse præpositioner. Bemærkningen om denne forfatter s. 127 må således korrigeres. Eksempler: Ved infinitiv er repræsentationen næsten gennemført ved *til: te'e å blyw* (3), *te'e å dands* (5), *te'e å slå·s* (6), *te'e å bety·* (7) osv. Endvidere *ved: ve'e å ha* (4), *ve'e å go* (34), men også *ve å spend·* (101), ved *med: mæ'e å kom* (13, 21). Repræsentation forekommer sjælden eller aldrig ved *o'* på, i' i ofl. – Ved bisætning. Almindelig ved *til: te'e*, *te* (58, 144), endvidere *ve'e*, *te* (4, 23), *mæ'e*, te (14, 59). Sjælden eller aldrig ved *åm'* om, *øw'er* over, *o'* på ofl.

NOTER

1. Inger Ejskjærs skelnen mellem der-kløvning og præsentering (forstået som direkte præsentering, APhS. XXVI. 109) forekommer lidt ubegrundet, idet opdelingen jo ikke modsiges af materialet der ikke viser nogen forskel i brugen af *og* som konjunktional i østdanske dialekter. På den anden side savner man en overbevisende argumentation for analysen af forholdet mellem eftersætning og forsætning i henholdsvis det-kløvning og der-kløvning, to konstruktioner der i stilistisk og semantisk henseende trods alt er væsensforskellige, nemlig i modsætningen mellem præsentering og emfase. Jeg håber ved en anden lejlighed at kunne vende tilbage til de grammatisk-relationelle problemer ved de nævnte konstruktioner.
2. Jf. samme: Om det grammatiska subjektet, Modersmålslärarnas förenings årsskrift 1953, genoptrykt i Nutidssvenska, Uppsatser i grammatik. 1964.
3. I jyske bisætninger kan dog negeret substantial indtage en særlig plads. Da de negerede led står på neksusadverbialets plads (efter evt. andre neksusadverbialer har genuint jysk også i disse tilfælde hovedsætningsledstilling i bisætningen, fx: *æn betə pjæs knèjt, dær ær eŋ·ən majt i* (Lild, Feilb. II. 840. b. 8) en lille dum knægt der ingen magt er i. – *pas əpo', dær skal eŋ·ən pusəl heŋ· we din klèj'ər* (Lild, ib. II. 900. a. 4) pas på at der ingen gløder skal hænge ved dine klæder. – *læg di bien, hue dæ kommer ingen mågwoon* (Randersegnen, ib. II. 606. a. 4) læg dine ben hvor der ingen mogvogne kører, jf. *go do hen o leq di bij·ən som dæ kjør eŋ·ən uw·ən* (Darum, ib. II. 418. b. 52). Som objekt: *do æ stuw·ərkå·lə, næ'r do sir eŋ·ən få·r* (vestjysk, ib. III. 594. b. 26) du er en modig karl når du ingen fare ser.
4. Forkortelser og translitterationer af ældre lydskriftsystemer er i overensstemmelse med de af Jysk Ordbog anvendte. Et foreløbigt forkortelseshæfte ventes udsendt i løbet af 1965.
5. De nyere jyske dialektskildringer med kulturhistorisk og folkloristisk emne (fx Klastrups og Bjerregaards bøger) er desværre ikke fuldt pålidelige i syntaktisk henseende. Ledstillingen (fx i bisætninger) og stil iøvrigt er ofte kopieret direkte over en rigsmålsusus. Der er derfor hos disse forfattere kun få eksempler på de her nævnte konstruktioner, idet der som regel bruges den variant der jo også er mulig i dialekten, nemlig den direkte præsentering, ligesom ledstillingen infinit + subjekt er den almindeligste.

JYSKE ORD FOR 'CIKADESKUM'

Af *Niels Åge Nielsen.*

»Naar man plukker Blomster i Enge eller paa Grøftekanter, finder man ofte hist og her paa Planternes Stængler eller under Bladene smaa Klumper af en skumlignende Substans, der mest af alt ligner en Spytklat. Fænomenets naturhistoriske Navn er Cikadeskum, idet Substansen tjener som Skjul for Larven af Skumcikaden, Aphrophora spumaria. I Folkemaalene har det imidlertid andre Navne, og Folketroen har forskellige Forklaringer paa, hvorledes det er fremkommet.«

Således skrev Ellen Raae til indledning i en lille artikel »Cikadeskum« i Danske Folkemaal. IV (1930) s. 2–5. I fortsættelsen nævnte hun de benævnelser, hun kendte, på fænomenet både danske og fremmede og forklarede flere af dem ud fra folketroen. Hun sluttede med at opfordre tidsskriftets læsere til at indsende oplysninger om andre navne eller stedfæstede meddelelser om de allerede kendte navne.

Ifølge oplysninger fra Ella Jensen, Institut for dansk dialektforskning, indkom der vist kun få besvarelser af disse spørgsmål, der alle er indgået i den topografiske samling.

Da der nu imidlertid er indkommet et stort nyt materiale fra Jylland, vil der i det følgende blive givet en oversigt over de jyske navne for 'cikadeskum'.

For at gøre det muligt at skelne mellem det ældre materiale og det yngre, der sammen er indført på hosstående kort, skal jeg begynde med en oversigt over det stof, som findes i H. F. Feilbergs Bidrag til en ordbog over jyske almuesmål. I–IV (1886–1914). Da Feilberg som bekendt lagde stor vægt på, at også oplysningerne om folketro blev inddraget i hans ordbog, bliver de også fremlagt her. De er desuden nødvendige for at tolke navnene.

Feilberg har under *gjøgespyt* følgende: »navnet er kommet af den tro, at gøgen spytter, når den kukker, Sgr. *[dvs. Skattegraveren]* III. 232.29, IV. 46.29; kaldes også hekse-, troldspyt.«

Om *heksespyt* skriver han: »= gøgespyt, hvori skumcikadens larver lever; det hidrører fra heksene, der om natten spytter i græsset, for at skade kreaturerne, Sgr. IV. 46.29; jfr. norsk troldkjærringspyt.«

Og om *troldespyt:* »*[trǫl̥·spøt de]* (Vens.), skumcikadens bolig; man tror, det kommer frem St. Hansaften (Vens.); tr-, når det findes på enge, ellers gjøgespyt (s.d.), Sgr. III. 232.29, se troldsmör.«

Troldsmør bruges som regel i betydningen »det smör, som heksene kærnede under deres sammenkomst i Troms kirke, hvoraf de spildte noget på hjemvejen

(Vens.), en svampart, nostoc tremella, æthalium; kan bruges til trolddom, når man ikke kan få smör«, men i slutningen af den lange ordbogsartikel hedder det: »nok også = kukkemandspyt (Vens.), se troldespyt.«

Søger man nu videre i ordbogen under *kukkemandsspyt*, finder man lidt flere oplysninger både om steder, hvor denne benævnelse bruges, og om folketro knyttet til fænomenet. Feilberg kender ordet fra Darum og fra Agerskov; og »tager man dyret forsigtigt nok ud og ånder tilstrækkelig længe på det, bliver det til en bremse (D[*arum*]); er giftigt, Sgr. V. 43.372; kurerer for blindhed, Sgr. VIII. 118.507 (Fredericia), ... når kukkemandens hun skrannier, gylper den k- op, Sgr. V. 38.317 (Sall.); jfr. eng. cuckoo-spittle, ...; kaldes også snake-spit, frog-spit, toad-spittle ...; jfr. gjøge-, kukkuk-, heksespyt.«

Ordet *kukkukspyt* opføres fra Braderup og – i formen *kukspyt* [*kukspøt*] – fra Sundeved (og i bd. IV fra Elsted). Under denne artikel opgives det, at ordet er = *fuglespyt*.

Denne form, udtalt [*fòw·lspøt*], kender Feilberg fra Samsø. Den er det samme som *fandens spyt*, der ligeledes bruges på Samsø (Sgr. V 43. 372).

Så mange ord for fænomenet 'gøgespyt' kan man altså finde ved hjælp af Feilbergs krydshenvisninger. Men søger man videre på egen hånd i det skatkammer, som hans ordbogsværk er, kan man finde endnu nogle benævnelser herfor.

En af de mange betydninger, som ordet *blat* har, er »gøgespyttet, hvori skumcikaden bor (Vens.).« – Om ordet *tudsespyt* har han kun følgende magre oplysning: »når man rører ved t-, får man edder i fingrene (Vens.); er det heksespyt, troldsmör?« – Og endelig kender han *snogespyt*, udtalt [*sno·xspøt*], fra Sundeved.

Sammenfattende må det da siges, at Feilbergs oplysninger om benævnelserne for fænomenet 'gøgespyt' stammer fra ganske få lokaliteter. Man kan ikke af dem danne sig noget billede af, hvor udbredt hver enkelt af dem har været, og man kan naturligvis ikke være sikker på, at der ikke har eksisteret endnu flere. Om den folketro, der knytter sig til 'gøgespyttet', og som man må kende for at kunne tolke navnene, bringer han næsten ingen nye oplysninger. Han må stort set nøjes med at støtte sig til de meddelelser, der findes herom i det berømte folkemindetidsskrift »Skattegraveren« I–XII (1884–89), »Efterslæt« (1890).

Men hvis man tror, at knapheden på oplysninger om navne på 'gøgespyt' og den hertil knyttede folketro hos Feilberg skulle skyldes, at det ikke havde været muligt at skaffe mere af den slags materiale efter »Skattegraverens« tid, så tror man fejl. Udsendelsen i 1960 af spørgeliste Å til Jysk ordbogs meddelere førte til, at der indkom mange nye oplysninger om navne på 'gøgespyt'. Og da der desuden blev spurgt, om man huskede overtro i forbindelse med dette fænomen, viste det sig, at også på dette punkt kunne vor viden endnu suppleres.

På hosstående kort er 11 af de almindeligste benævnelser indtegnet med en signatur, der viser, hvor ordet har været brugt (eller måske endnu bruges). Nedenfor omtales alle navnene i alfabetisk rækkefølge. Til de 12 navneformer, som Feilberg kendte, er der kommet 15 nye. Og om de allerede kendte er der fremkommet så

mange nye oplysninger om sogne, hvor de har været brugt, at det må siges, at vi nu ved særdeles god besked om de enkelte betegnelsers udbredelse[1]).

Men først bringes nu her de nyindkomne oplysninger om folketro, der ikke uden videre fremgik af de enkelte navne. De citeres i den rækkefølge, som gives af de topografiske sognenumre, der nu almindeligt bruges[2]):

1203 Ugilt s., Vennebjerg h.: »I gamle dage måtte man passe på ikke at få det på hænderne. Så fik vi skån, sagde de gamle. Det måtte være en slags eksem.« Holger Hesthaven f. 1882. – 1203 Ugilt s., Vennebjerg h.: »Vi skulle passe på, at vi ikke rørte ved det, for så kunne vi få bulne steder.« Niels Uggerby f. 1898. – 1282 Tranum s., Ø. Hanh.: »Ansås for giftigt.« N. C. Nielsen-Man f. 1894. – 1316 Vust s., V. Hanh.: »Vi var bildt ind her, at det var »hugormespyt«, for at vi skulle tro, det var meget giftigt.« Niels Svaneborg f. 1895. – 1331 Rær s., Hillerslev h.: »Vi troede, det kunne være giftigt, og kunne også få eksem af at røre ved det.« Chr. Badstue Madsen f. 1888. – 1371 Snedsted s., Hassing h.: »Kukmandsspyt. Hvor gøgen lægger æg i småfugles rede og lader fuglene ruge gøge ud.« J. Ibsen Sørensen f. 1881. – 1377 Hørdum s., Hassing h.: »Giftig, farlig at berøre.« – 1393 Hurup s., Refs h.: »Blandt os drenge anså man det for giftigt.« Nicolai Gyrup f. 1882. – 1480 Romdrup s., Fleskum h.: »Man troede, det var gøgen, der havde spyttet, og det tror nogle endnu.« E. Bjørnbak f. 1883. – 1773 Vindum s., Middelsom h.: »Efter gammel overtro kan man få vorter af spyttet.« Martin Larsen f. 1882. – 2075 Ølsted s., V. Lisbjerg h.: »Kukspøt. Havde man hul på strømpen, sagde man: »Kukken har spøt po dæ.«« R. Bendixen f. 1900. – 2138 Hundslund s., Hads h.: »*Gö·qspöt* – var der meget af det, blev det tordenvejr.« Anna Marie Nielsen f. 1899. – 2288 Hedensted s., Hatting h.: »Her kendes kun navnet »kukmandsspyt«, der var giftig.« Sine Enevoldsen f. 1879. – 2491 Bording s., Hammerum h.: »Nogen egentlig overtro i forbindelse med gøgespyttet kender jeg ikke, men det var noget, man for enhver pris holdt fingrene fra.« Anders Jensen f. 1899. – 2493 Rind s., Hammerum h.: »Kukmandsspyt. Så havde vi midsommer, så kunne vi stakke hø.« J. Kr. Højland f. 1901. – 2519 Vinding s., Ulfborg h.: »En vis vag mystik kunne nok føles i forbindelse med fænomenet, men mon ikke denne hidrørte fra usikkerheden m.h.t. dets oprindelse?« Viggo Nielsen f. 1904. – 2551 Vorgod s., Bølling h.: »Man sagde, at spyt kunne fjerne vorter fra hænder og ansigt.« Niels Chr. Vestergaard f. 1875. – 2564 Borris s., Bølling h.: »Vi drenge vidste, at det var meget giftigt.« B. Gaardsvig f. 1894. – 2615 Hoven s., N. Horne h.: »Kukmandsspøt var tit en af de mange ting, kloge koner brugte, når de blandede lægemidler eller elskovsdrikke.« Ingemann Møller f. 1897. – – Jf.: »*Trålspøt* (Vensyss.) Cikadeskum som sidder på Græs og andre Planter; det er Folketro, at det bliver sat om St. Hans Aften.« Lavst Røjkjær: Jyske Ord og Udtryk. II DFS 1922/70. 297.

Herefter følger en alfabetisk fortegnelse over alle de nu kendte jyske ord for 'cikadeskum'. De almindeligste navne er indsat på kortet, og der henvises da m.h.t. hjemsted til dette. For de sjældnere navne er hjemsted anført.

blarris. »blar'is.« 1338 Hillerslev s. og h. Ordets egl. betydning er '(spyt)klat'. Det må være en afledning på *-is* dannet til verb. [*blar'*], se Feilberg *bladre* betydn. 5 'pjaske i el. med vand, især spilde (Lild s.)' og jf. Peter Skautrup: Hvor Sproget gror. Skivebogen. XXXV (1943) s. 45: »At *blarri* betyder »(få til at) flyde ud, tvære ud«, og hertil danner man substantivet *blar'i* om (blæk)klat, hvad der er tværet ud.« Jf. A. Torp: Nynorsk etymologisk ordbok. (1919) *bladra* 'plaske, lalle', der hører til en indoeur. lydrod. Her anføres en nærstående form fra sv. dial.: *bladda* 'smudsklump, store regndråber.'

blat. Feilberg: »gøgespyttet, hvori skumcikaden bor (Vens.)«; 1257 Brønderslev s., Børglum h. – Feilberg anfører også betydningerne »en klat af noget blødt, *æn kublat* (D.) kokasse; et stænk (Sall.); en bl- vand i en kop, en ubetydelig smule; en bl- blæk.« ODS har *blat* i betydn. 'ubetydeligt stænk; lille byge' fra Jeppe Aakjær: Den Sommer og den Eng. (1910) s. 35. – Det kan tænkes, at både subst. *blat* og verb. *blatte* 'falde, spilde, slå en blækklat, danne en blød klat' (se Feilberg) og 'kaste uforvarende el. skødeløst' (se ODS) er dannet til interj. *blat*, der kan være et lydord; jf. Feilberg »blat! det gik istykker! (Vens.) blat! når en pludselig falder; i den forb. et slags udråbso[*rd*].«, hvormed kan sammenlignes i Feilberg bd. IV: *blas* 'klat snavs', *blasse* 'klatte, løbe ud, som blæk på papir.' Imidlertid findes i jy. også en form *blette* 'falde, lade falde' fra Vendsyssel, der kunne stå i aflydsforhold til *blatte*. Dersom dette skulle være tilfældet, kunne man føre ordene til indoeur. **bhled-* etc. med betydn. 'aufsprudeln, heraussprudeln, auch von Worten', se Pokorny: Indogermanisches etymologisches Wörterbuch. I (1959) s. 155. Her anføres dog, at hty. *platzen, plätschern* sikkert er »jüngere Schallbildungen«.

fandens spyt. Feilberg, jf. ovf.; E. Raae anf. afh. s. 5. – Se kortet.

frøgor. »frøgorr«. 1715 Simested s., Rinds h.; Feilberg har [*frø'gor' de*] fra Jelling, Herning og Ikast i betydn. 'frøæg'. – 2. led *gor* [*gor'* el. *gor'ə de*] kender han fra Middelsom h. og Herning i betydn. 'slimet, dyndet stof'. Formen er identisk med glda. *gor* 'mave- og tarmindhold', no. dial. *gor* n. 'dynd, søle, mavevælling, fiskeindvolde', oldnord. *gor* n. 'mavevælling' osv., der hører til samme rod som *gære*, se fx. Torp: Nynorsk etymologisk ordbok. (1919). – Grunden til benævnelsen må være, at man har troet, at dette slim stammede fra frøer. – Sml. følg. ord.

frøspyt. 1315 Klim s., V. Hanh.; 1773 Vindum s., Middelsom h. – Sml. *frøgor, tudsespyt.*

fuglespyt. Feilberg »[*fòw'lspøt*] (Sams)« (Sgr. V 43); E. Raae s. 5.

gedesnot. 2113 Kolt s., Ning h. – Sml. *kragesnot.*

gøgespy. 1377 Hørdum s., Hassing h. – Sml. *gøgespyt, troldspy.*

gøgespyt. »Dette Skum kaldes i Jylland Giøgespyt fordi man mener at Giøgen har spyttet det ud...« E. Pontoppidan: Den Danske Atlas. I (1763) 681; Feilberg: »navnet er kommet af den tro, at gøgen spytter, når den kukker« med henvisning til Skattegraveren. III 232.29; jf. også IV 46. 29; E. Raae s. 3. – Se kortet.

heksespyt. Feilberg, se ovf.

hugormespyt. 1316 Vust s., V. Hanh.

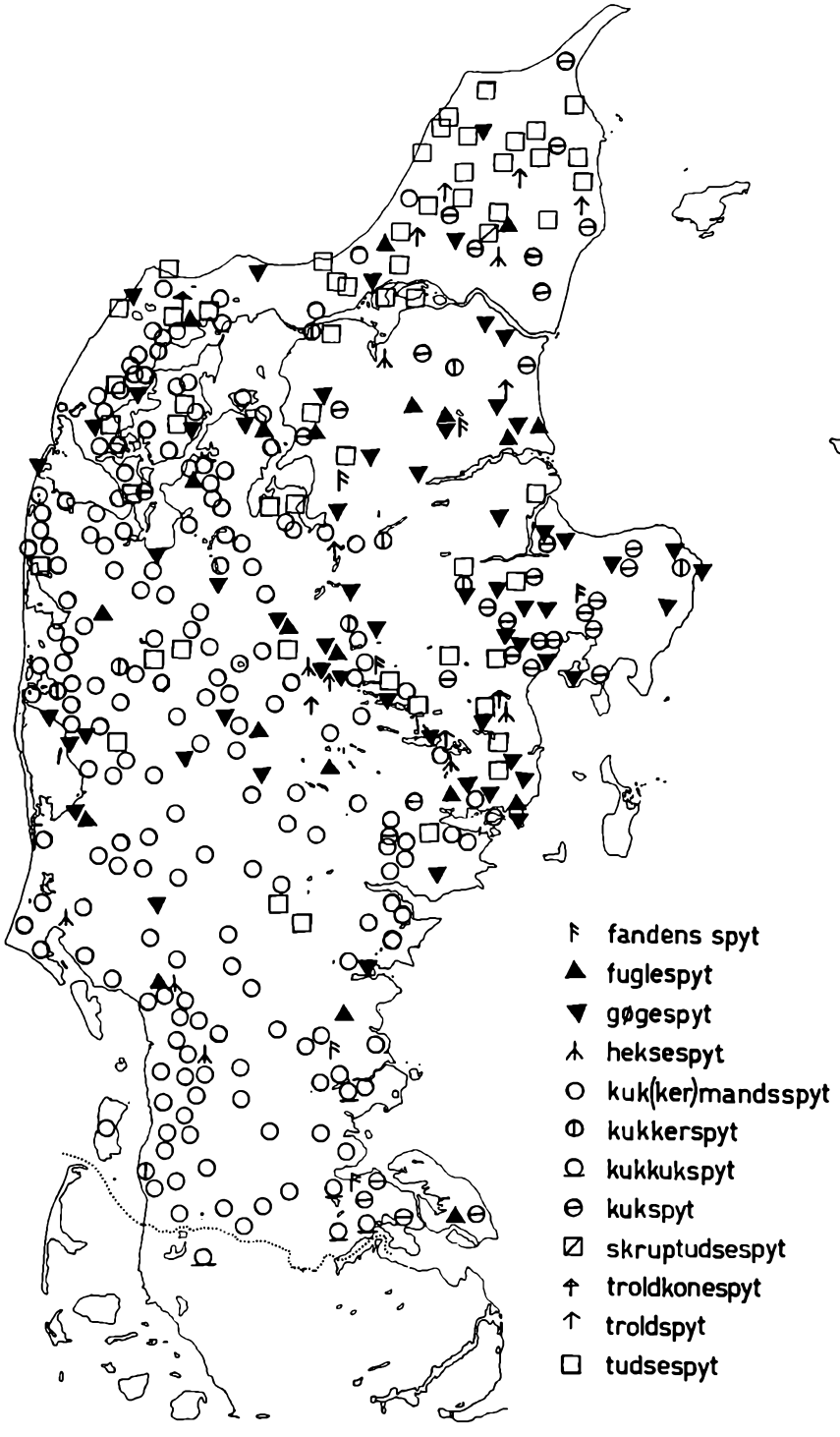
fandens spyt
fuglespyt
gøgespyt
heksespyt
kuk(ker)mandsspyt
kukkerspyt
kukkukspyt
kukspyt
skruptudsespyt
troldkonespyt
troldspyt
tudsespyt

kragesnot. 2113 Kolt s., Ning h. – Sml. *gedesnot*.

kukkermandsspyt, se *kukmandsspyt*.

kukkerspyt. Skattegraveren V 43; E. Raae s. 3. – Se kortet.

kukkukspyt. Feilberg: [*kukukspøt de*] fra Braderup; E. Raae s. 3. – Se kortet.

kukmandsspy. 1377 Hørdum s., Hassing h.

kukmandsspyt. Feilberg: kukkemandsspyt, no. *ku'kəmaŋsspøt de* (Darum); *kukmaŋsspøt de* (Agerskov) osv., se ovf. Formen fra Darum skal vel ligesom det opgivne »Kukkemandsspyt« fra 3031 Fjelstrup s., Tyrstrup h. snarere opfattes som *kukkermandsspyt*, en form, der meddeles Jysk ordbog fra 2627 Årre s., Skads h. Det fuldstændige citat fra Skattegraveren V. 38.317 lyder: »Når gøgehunnen skranjer, gylper den en mængde pros op, det er kukmandsspyt. Sall.« – Jf. P. Skautrup: Et hardsysselmål. I (1927–29) 131. – Til belysning af ordet kan iøvrigt anføres to meddelelser: »De ær æ kukkemand, dær hår spøttet.« 2604 Oksby s., V. Horne h.; »Æ kukmand har spyt«. 3106 Visby s., Tønder-Højer h. – Se kortet.

kukspyt. Feilberg: »*kukspøt de* (Sundev.)«, bd. IV: »*kukspøt de* (Elsted).« – Jf. *kukkukspyt*. – Se kortet.

paddespyt. »Kukmandsspyt, sjældnere pajspyt.« 3084 Roager s., Hviding h.

skruptudsespyt. – Se kortet.

skum. »Skum. Anden betegnelse kendes ikke.« 2191 Ry s., Tyrsting h.

snogespyt. Feilberg: »*sno'xspøt de* (Sundeved)«; E. Raae s. 4.

spyt. 1965 Årslev s., Sønderhald h.

storkespyt. »Storkspøt.« 2211 Tem s., Vrads h.

troldkonespyt. E. Raae s. 5. – Se kortet.

troldsmør. Feilberg: »nok også = kukkemandsspyt (Vens.)«; 1547 Valsgård s., Hindsted h.

troldspy. 1377 Hørdum s., Hassing h.

troldspyt. Feilberg: »*troldespyt [trɔl'spøt de]* (Vens.)«, se ovf.; jf. også Sgr. IV 46; E. Raae s. 5; »I Vestjylland kaldes det Troldspyt.« J. Kamp: Danske Folkeminder. (1943) 83.

tudsespyt. Feilberg, se ovf.; »På jorden hed det tudssput.« 1272 V. Hjermeslev s., Hvetbo h.; E. Raae s. 2, 4.

Sammenfattende kan det siges, at de skumagtige bobler (egl. ekskrementer), der afsondres af små samlinger af skumcikadelarver, på grund af deres mærkelige udseende ofte har pirret den menneskelige nysgerrighed. Forsøgene på at forklare deres oprindelse har givet anledning til en hel række navne. Deres udseende har mindet om 'spyt' (en enkelt gang opgives kun: *spyt*), og de fleste af benævnelserne har dette ord som sidsteled: *fandens spyt, frø-, fugle-, gøge-, hekse-, hugorme-, kukkermands-, kukker-, kukkuk-, kukmands-, kuk-, padde-, skrubtudse-, snoge-, storke-, trold-, troldkone-, tudsespyt*. – I et par tilfælde optræder synonymer for 'spytklat': *blarris, blat*. Og en enkelt gang ordet *skum*. – I et par tilfælde er det ordet *snot*, man har draget ind i sammenligningen: *gedesnot* og *kragesnot* opgives fra samme sogn. – Dertil kommer nogle eksempler med *spy* 'opkast' som sidste led: *gøge-, kukmands-,*

troldspy (alle tre fra samme sogn). – Sjældnere er det ord som *gor* og *smør*, der udgør andet led: *frøgor*, *troldsmør*.

I førsteleddene kan man spore de forskellige forsøg, der har været gjort på at danne en teori om, hvorfra fænomenet havde sin oprindelse. For en fornuftbetonet opfattelse måtte det forekomme mest rimeligt, at cikadeskummet stammede fra et eller andet dyr, var dets spyt fx.: *frøspyt*, *paddespyt*, *skrubtudsespyt*, *tudsespyt; hugormespyt*, *snogespyt; fuglespyt; gøgespy; gøgespyt*, *kukkermands-*, *kukker-*, *kukkuk-*, *kukmands-*, *kukspyt; kukmandsspy; kragesnot*, *storkespyt*. Eller det var slim: *frøgor*.

Men med den stilling, overtroen indtog i tidligere tid, er det forståeligt, at man har haft let ved at falde på den tanke, at dette skum havde noget med trolddom at gøre: *fandens spyt*, *heksespyt*, *troldkonespyt*, *troldsmør*, *troldspy*, *troldspyt*. Og selv i egne, hvor denne opfattelse ikke fandt udtryk i navnet på fænomenet, kan vi af de direkte opgivelser herom, som er publiceret ovenfor, se, at den har haft vid udbredelse.

NOTER

1. På kortet er også indført oplysninger fra andre kilder (både trykte og utrykte), der er udnyttet til Jysk ordbog.
2. Se Festskrift til H. F. Feilberg (1911) 477–488 og Sønderjydske Aarbøger 1931, 228–233.

ANMELDELSER

Amrum. Geschichte und Gestalt einer Insel. Herausgegeben von Margot und Nico Hansen. Verlag Hansen & Hansen Itzehoe-Vosskate. 1964.

I et meget smukt tryk og med vidunderlige og teknisk fint trykte illustrationer foreligger nu for første gang en indgående beskrivelse af Amrum, omfattende øens arkæologi, topografi, historie, sprog og litteratur samt specielle afsnit om øens plante- og dyreverden (med skønne fotografiske optagelser alle afsnit skrevne af fagfolk. Særlig interesse fra dansk side knytter sig til Niels Århammars redegørelse for Amringer-dialekten. Efter en præsentation af lydsystemet (med de karakteristiske palataliserede konsonanter) gives en oversigt over lydhistorien (især inden for vokalismen med vidtgående udviklinger; dialekten kender således w-brydning ligesom i vestjysk og svensk: *sjong*, synge) og morfologien (den bestemte, ubetonede artikel hedder *a* (i neutrum sg. *at*) – vi kender tilsvarende (a) i dele af sydjysk –, adjektivets bestemtheds artikel derimod *di* (masc.), jü (fem., nu alm. *det*), *det* (neutr.) og dön (pl.)). Videre følger i et større afsnit om ordforrådet oversigter over bl.a. ord, der har bevaret en ældre betydning (fx. *Hööw*, kirke, egl. »hov«), ord der hører hjemme i et Vesterhavsområde med slægtninge i engelsk, hollandsk, nedertysk og dansk, samt fortegnelser over lån (fra dansk-jysk fx. *Dring*, dreng, *Skai*, ske, *Trool*, heks, *Harew*, harve, *Traaw*, trave (20 stk.) *Kwiig*, kvie, *Gris* og mange flere). Til slut følger i fremstillingen af det sproglige nogle vemodige betragtninger om mulighederne for at dialekten kan bevares ind i fremtiden. Her som andetsteds gælder det, at den genuine dialekt angribes stærkt udefra. Blandede ægteskaber synes således at være i særlig stærk vækst. Mens der i 1900 af 140 ægtepar fandtes »rene«, d.v.s. rent amringske ægteskaber i de 106 (75,9 %) tilfælde, er forholdet 1961 det, at af 230 ægtepar er nu kun 86 rene (ɔ: 37,3 %), medens blandede eller indvandrede ægtepar er steget tilsvarende. Endnu er dog af 648 indbyggere de 349 frisisktalende (53,9 %) – overfor 59 (9,1 %) plattysktalende og 240 (37 %) højtysktalende. Billedet bliver ikke lysere, om man (efter Selks undersøgelser) ser på børnenes sprog. I 1956 var i skolegården frisisk helt overvejende, men i 1961 anvender børnene overvejende højtysk. Afgørelsen fremefter ligger helt i de frisisktalende forældres hånd. Til den sprøglige fremstilling er knyttet en god bibliografi.

Peter Skautrup.

Lucas Debes: Færøernes Beskrivelse. I: facsimileudgave. II: Indledning og noter. Munksgaard. 1963. Kr. 48,50.

For Selskabet til Udgivelse af færøske Kildeskrifter og Studier har Jørgen Rischel foranstaltet en nyudgivelse *Lucas Debes'* berømte topografiske værk fra 1673, *Færoæ et Færoa Reserata*, under titelen *Færøernes Beskrivelse*. Allerede i samtiden var Debes' bog populær og blev tidligt oversat til engelsk (1676), senere også til tysk (1757). At værket desuden har bud til den folkloristisk og historisk interesserede læser i dag fremgår af at det har været muligt at udsende ikke mindre end tre udgaver i dette århundrede (senest i 1963 ved Einar Joensen). Disse udgaver har imidlertid alle normaliseret retskrivning og alene af den grund er den foreliggende videnskabelige udgave ikke blevet overflødiggjort. *Færoæ et Færoa Reserata* rummer et væld af oplysninger om Færøernes geografi, natur (Debes havde naturvidenskabelige aspirationer), historie, økonomi, etnologica osv. For sprogforskningen er beskrivelsen af særlig interesse ved at være en af de vigtigste kilder til underretning om det færøske sprog i 1600-tallet.

Udgiveren skal have ros for sin instruktive og pædagogisk veltilrettelagt indledning, der er opdelt emnevis med henvisninger, det nøgterne noteapparat og de værdifulde registre, især fortegnelsen over de færøske gloser som Debes benytter.

Hans Veirup.

JYSKE ORD

Af *Peter Skautrup*

12. *Bomholt.*

For et par år siden spurgte Julius Bomholt mig, om der fandtes en tolkning af navnet *Bomholt*. Jeg lovede at undersøge sagen og sendte ham et forslag til en tolkning, der her gengives med enkelte tilføjelser i noterne.

Navnet findes if. Postadressebogen (1960) nu som gårdnavn tre steder: i Alling sogn, Gern hrd., i Framlev sogn, Framlev hrd. og i Malling sogn, Ning hrd. De to sidstnævnte synes imidlertid at være ganske nye bebyggelser, og kun *Bomholt* i Alling sogn er kendt fra middelalderen. Her findes nu – foruden anden bebyggelse – tre gårde (Trap. 4. udg.): Gammel, Ny og Over Bomholt, og byen var i middelalderen en landsby, beliggende ved de skovklædte skrænter ned til den tidligere sø ved Laven. Der var flere skovnavne i nabolaget, og navnets sidste led *holt*, som jo er velkendt i danske stednavne (det ældste holt har vi på Gallehushornet, men først vel omkring år 1000 begynder navngivningsmetoden med *-holt* at virke, formentlig tidligst i Sønderjylland, men i 1100tallet kender vi typen fra Nordsjælland: 1178 *Dackworteholt*, ɔ: Davreholt, forsvunden bebyggelse ved Dagerød i Tikøb sogn), passer altså til egnen. Vi tolker jo almindeligt *holt* som »lund, lille skov«, og måske (som her) specielt »skovklædt skråning eller bakke«, men antagelig kan ordet også have betydningen »rydning i en (lille) skov«, da bebyggelsesnavnene må forudsætte denne for tiden så karakteristiske rydning.

Bomholt i Alling sogn er fra ældre tid overleveret med følgende former (her kun fulgt til 1608)[1]:

(1446) *Bonholtt* (Skanderborgske registratur, ca. 1600; Ældste da. Archivregistraturer. I.241).
(1490) *Bomholtz marck* (smst. I.241).
26/4 1567 *Bomolt*
8/8 1578 *Bomholt*
7/7 1591 *Bomholt.*

Ved tolkningen melder sig flere, ja egentlig mange problemer, men enkelte af disse kan dog nok afgøres endeligt.

1. Hvis første led skulle være *bom-*, vil det næppe være muligt at finde noget andet ord end det velkendte *bom*, træstang (ældre også træstamme), der er et låneord i dansk fra middelnedertysk. I Ordb. over det da. Sprog er det anført som først forekommende i ældre nydansk, d.v.s. efter 1500, hvad der dog ikke er helt rigtigt, – jeg har noteret det fra 1443 (Københavns Diplomatarium I.172), altså fra den yngremiddeldanske periode, men dog altså ret sent afhjemlet. At det er et låneord, viser vokalismen. Hvis ordet havde været overleveret på nordisk grund, skulle det have haft formen *bøm*.

Men at tolke et *holt*-navn som indeholdende et middelnedertysk låneord som første led må for gamle bebyggelsesnavne principielt afvises, hvis andre muligheder foreligger. Jeg kender ikke noget sikkert eksempel på et låneord som første led i holtnavne fra middelalderen. *Karsholte*, Tersløse sogn, er et ældre *Kalvs-holte*; *Popholt*, Gudbjerg sogn, er i Danm. Stednavne XIII. 170 med reservation tolket som indeholdende låneordet *poppel*, men dette turde være meget tvivlsomt[2]. Man må derfor afvise en tolkning ud fra ordet bom, hvis der er andre udveje.

At tænke på et lydefterlignende ord: *bom* eller *bum* er jo i denne sammenhæng ganske urimeligt og uantageligt.

2. Nu er navnet som ovenfor anført i den ældste kilde ikke *Bom-holt*, men *Bonholt*. Her er det nu kedeligt for os, at de to ældste navneformer kun er overleveret i en registratur fra ca. 1600. Den skanderborgske registratur er så vidt jeg kan se ikke sprogligt dårligere end andre registraturer fra denne tid, men *helt* sikker på de registrerende personers læsning og afskrivning kan man jo aldrig være. Og har originalerne haft navnene skrevet helt ud? Originalerne kunne meget vel have en forkortelse med nasalstreg over *o*, altså *bōholt*, der kan opløses både *bonholt* og *bomholt*. Det ved vi ikke.

Hvis vi alligevel tør vove at stole på formen *Bon-holt* som en ældre form, melder sig imidlertid et nyt spørgsmål. Kan et *Bon-holt* lydligt udvikle sig til et *Bom-holt?* Ja, lydligt – i talesproget – skulle der absolut intet være i vejen for en sådan fjernassimilation af *b – n- > b – m-*, i særdeleshed da omkring en rundet vokal, men hvor det drejer sig om velkendt appellativisk (betydningsbærende) ordstof, vil skriftformen nok i almindelighed hindre udviklingen. Ved navne går det lettere, især når der ingen skrifttradition foreligger. Og vi kender jo mange eksempler, når der er kontaktstilling: *Kalundborg > Kalumborg*, *Lindballe*, Tvis sogn, udtales (*lembalə*), *Hallundbæk* (*hal'mbæk*), *lemfældig* er egentlig et *lind-fældig*, *konfirmere > komfirmere*, *konvolut > komfelut*, osv., ligesom omvendt *m* foran dental let overgår til *n: Bramdrup* udtales (*bran'drop*), *Vamdrup* (*van'drəp*), *Hemdrup* (*hæn'drəp*), osv.; *Kondrup*, Støvring hrd., er et ældre *Kommæthorp*, *Krunderup* et ældre *Krumdrop*, osv. Nogen fuldstændig parallel til Bonholt > Bomholt fra nutiden har jeg ikke (i en afhandling om ordet *bavn* af Bertil Ejder i Sydsvenska ortnamnssälskapets årsskrift 1961–62 s. 72 nævnes en *Bomhøj*, Bara hrd., hvis ældre form er *Bonghöjen*), men mulighederne er jo også stærkt begrænsede (gamle dannelser med *P – m-* findes næppe). Den eneste parallel, jeg har fra ældre tid, er *Bonderup*, Elleshøj sogn, Hornum hrd., der (1477) skrives

Bwndrup, men (1478) *Bwmdrup*, og derefter igen *Bund(e)rup*, alle former igen fra en senere registratur[3].

Overgangen fra *Bon-* til *Bom-* er i al fald ikke umulig, og hvis vi så tør regne med en ældste form *Bon-holt*, får vi mulighed for flere tolkninger, men af disse skal jeg dog kun forfølge én, den rimeligste – og tillige »naturligste«, synes jeg.

3. *Bonholt*. Det første led *bon-* i dette ord må have haft et lukket *o*, og dette *o* må oprindelig være kort, og stavelsen må være apokoperet af *bonæ-*, der usammensat ville give *(bo·n)*, men i sammensætning regelmæssig vil udvikles til *(bon(·)hålt)*, som altså må gå tilbage til et**Bonæ-holt*. Og for nu at gøre en lang historie kort (udelade drøftelse af holtnavnenes forled[4] osv.), finder jeg som første led i ordet det velkendte plantenavn *bone*, bynke (Artemisia vulgaris), der oprindelig nok var et folkeligt navn på den tørre stilk (og ældst måske egentlig havde betydningen »ben, lårben«). Planten var officinel, brugt som lægeplante, og som simpleks er det overleveret hos Harpestræng (Marius Kristensens udg. (1908–20) s. 206: *bunæ* og *bonæ*, s. 107: *bunæ*) og fremefter endnu i østjysk (Saksild, Tunø) og sønderjysk, men den almindeligste form er *gråbone*, som forekommer i de fleste jyske egne.

Plantenavnet indgår sikkert i adskillige marknavne, fx. i Skåne *Bonemusse*, Tyringe sogn, Oxie hrd., nævnt 1569 i Lunde Stifts landebok (I.400), i *Bonderum* (ældre (1344) *Bonærum*), *Bonaröd*, Brösarp sogn, Albo hrd. Til det sidste navn svarer det sønderjyske *Bonroj* [*bO·nʀöɉ*], Hørup sogn, Als Sdr. hrd., der ganske vist i stednavneudvalgets publikationer (Danm. Stedn. VII.208) er tolket som »måske« indeholdende mandsnavnet gammeldansk *Bone*, hvad der dog er lidet sandsynligt. Jeg kunne også tænke mig, at *Bonnet*, Ramme sogn, Vandfuld hrd., der først er afhjemlet 1520: *Bonnet*, er et ældre **Bonæ-with*, altså »bynke-skoven«. Er man først opmærksom på ordet, skal der nok være mere stof at indsamle.

Ja, det må altså efter min mening – så vidt vi kan bygge på formen *Bonholt* – blive den sandsynligste tolkning, at *Bomholt* er det holt, den lund eller skov, hvor bynkeplanten har været særlig karakteristisk, og den er jo ikke mindst almindelig i skovrydninger eller som der står i Danmarks vilde planter. II.(1958).655: »langs hegn og i randen af skove og krat«[5].

Skulle De engang have lyst til – og lejlighed til – at læse en morsom afhandling om *gråbone*, kan jeg anbefale Bengt Hesselman: Från Marathon til Långheden.(1935) s. 1–43, hvor de forskellige former – bl.a. den alm. svenske form *gråbo* – behandles. – Men får De ikke tid, skal De dog høre slutningen:

»För den örtkunnige klosterbrodern, som kom till den svenska eller danska landsbyn någon gång på 1100-talet, var Artemisia en helt märklig ört, berömd sedan forntiden för sina undergörande krafter. Mer än för någon annan växt kanske behövda han för den ett inhemskt namn, som låg lättare för tungan än det främmande, och han grep begärligt det som han hörde av folket. Vad betydde det för honom, eller han förstod det kanske icke ens, at namnet också gällde för så många andra växter utom den undergörande, som han just nu fick ögonen på och och kände igen från

utlandsfärden där den stod i några gråa klungor utmed fatbursväggen medan han samtalede med den bekymrade bondhustrun om hjälp i hennes väntade barnsbörd. – Och sedan blev namnet skrivet i bok och då vet man hur det går. Nu få barnen lära sig av skolmästarn vad gråbo är för en växt och Gud nåde den som icke vet att den hör till de korgblomstriga. Och det är bara gammelfar som ännu talar om sin »bynke« eller »gråbo« och menar kanske vilken »ogräsbråte« eller »rackarbånge« som helst.

Men för klosterbrodern och den fromma hustrun blev det namnet på den berömda läkedomsörten: »Artemisia, hon hetir gråbo, alla yrta modhir«, står det i den gamla läkeboken.«

Skal vi da driste os til at slutte ringen:

Bonæholt – Nemus Artemisiæ – Bynkelunden – Bomholt!

NOTER

1. I Stednavne i Århus og Skanderborg amter (1964) s. 127 anføres fra jordebøger fra 1500tallet formerne *Bomholt* og *Bomholtt*.
2. Af samme grund turde Halds tolkning (Østjydsk Hjemstavn. 1943.93) af *Ersholt* (Låsby sogn, Gern hrd.) som indeholdende låneordet *ær*, ahorn, være usandsynlig. Ordet *ær* kendes først i dansk fra ca. 1700. Tolkningen nævnes atter i Stednavne i Århus og Skanderborg amter (1964) s. 125, hvor dog som anden mulighed anføres *ærs(t)*, bagdel.
3. *Bromhøj* [*bromhøw'*] i Blegind sogn, Hjelmslev hrd. skrives 1772 *Brun Høy* (Marius Kristensen i Fra Dansk Folkemindesamling. I. (1908).86). Identificeringen muligvis ikke helt sikker.
4. Navnegivningen ved bebyggelsesnavne på holt kan udgå fra højst forskellige forhold, men en ikke lille gruppe har navn efter bevoksningen. Som første led findes både navne på større træer som *abild*, *bøg*, *eg*, *esk*, *hassel*, *hyld*, *lind*, *løn*, *røn*, og navne på planter som *bregne* (*Bregneholt*, *Brejnholt* flere steder), *burre* (*Borholt*, forsvunden by i Grønholt sogn, Lynge-Kronborg hrd.), *græs* (*Græsted*, Holbo hrd., 1299 *Gresholte*), *Lyng* (*Lyngholt*, flere steder), *skræppe* (*Skræpholt*, Ødis sogn, Nr. Tyrstrup hrd.), *tidsel* (*Tidselholt*, flere steder).
5. Ved besøg på stedet (i Alling sogn) 1964 fandt jeg i vejgrøfter på gårdens mark meget kraftige og høje eksemplarer af bynke, hvad der dog ikke er noget afgørende bevis, da planten jo er ganske almindelig.

INSTITUT FOR JYSK SPROG- OG KULTURFORSKNING

ÅRSBERETNING FOR 1964

Medarbejdere på instituttet og ved Jysk ordbog har været:

Docent, dr. phil. *K. Ringgaard.*
lektor, førstebibliotekar *Niels Åge Nielsen.*
amanuensis, mag. art. *Hans Veirup.*
administrator, cand. mag. *Ove Rasmussen.*
lektor, cand. mag. *Mette Kunøe*, Bonn.
stud. mag. *Britta P. Sørensen.*
- *Kresten Nordentoft* (til 1/7),
- *Mette Andreasen* (nu cand. mag.),
- *H. Chr. Nickelsen*, Kiel (nu dr. phil.),
- *Viggo Sørensen*,
- *Jens Cramer* (fra 15/1),
- *Børge Kjær* (fra 15/5),

ikke-vid. assistent *Jenny Ernst* (til 31/12),
kontorist *Walter Nielsen*,
henvist kontorist *Chr. Krejby* (til 13/2),
- - *A. Thinesen* (til 1/10).

INSTITUTARBEJDET

Arbejdet på instituttet har som forhen omfattet udsendelse af spørgelister, seddeludskrivning fra trykt og utrykt litteratur, affotografering af dialektmateriale uden for instituttet (først og fremmest fra IDD i Kbh.), alfabetisering og indordning af seddelmateriale og et omfattende arbejde med korttegning. Hertil kommer nu selve redaktionsarbejdet med redaktionsmøder og andet forberedende arbejde.

SPØRGELISTER

Spørgeliste AN er udsendt i 560 ekspl. (hjemkommet i 504 ekspl.), spørgeliste AO i 554 ekspl. (hjemkommet i 435 ekspl.) og spørgeliste AP i 536 ekspl. Endvidere er udsendt mindre spørgeliste 4 i 78 ekspl. (hjemkommet i 58 ekspl.) og mindre spørgeliste 5 i 191 ekspl. (hjemkommet i 150 ekspl.).

SEDLERNE

Alle instituttets seddelsamlinger er nu finalfabetiserede og let tilgængelige for redaktørerne. Bogstav a er desuden suppleret ved de ældre studenter, så sedlerne ligger redaktionsklare. Endvidere er samlingerne gennemgået af de yngre studenter og sidsteledshenvisninger og suffikshenvisninger er udskrevet, således at redaktøren ved redaktion af det enkelte ord og den eventuelle suffiksartikel skulle have alt relevant materiale ved hånden.

Ved excerpering og affotografering er seddelmaterialet i de forløbne måneder forøget med *105.000 sedler.*

KORTTEGNING

Korttegning er blevet lettet betydeligt efter at vi gennem en særbevilling har fået en ny type kort med påtrykte sognenumre. I årets løb er der blevet tegnet 59 lydgeografiske kort, og ca. 20 ordgeografiske kort er udarbejdet af studenter som del af deres dialektkursus (et eksempel er *Aage Jørgensen*. De jyske dialekters benævnelser for en tallerkenrække. Jf. s. 1–15).

BÅNDOPTAGELSER

I det forløbne år er der kun foretaget båndoptagelse i *Skødstrup* s. (ca. 2 timer), og i *Rudebøl*, Sydslesvig (ca. 1 time).

PUBLIKATIONER

Under redaktion af Erik Dal, Jørgen Glahder, Niels Åge Nielsen, Peter Skautrup og Hans Veirup har instituttet udsendt: *Danica*, studier til Aage Hansen, Sprog og Kulturs skriftrække 1. Endvidere er *Sprog og Kultur XXIV, hæfte 1–2* udsendt.

ORDBOGSREDAKTION

Der har været afholdt 5 redaktionsmøder hvori har deltaget foruden lederen: K. Ringgaard, Niels Åge Nielsen, Hans Veirup, Ove Rasmussen, Mette Kunøe og Allan Karker. Redaktionsreglerne er nu snart færdigdrøftede og side 1–66 foreligger duplikerede til redaktørernes brug. Mindre ændringer må dog forudses efterhånden som vi indvinder erfaringer ved det redaktionelle arbejde. Af redaktørerne har Peter Skautrup, K. Ringgård, Niels Åge Nielsen, Hans Veirup og Ove Rasmussen hver prøveredigeret et mindre afsnit, som er maskinskrevet med kopier, som snarest skal gennemdiskuteres.

Forkortelseslisten foreligger i første korrektur. I trykfærdig stand vil den tillige indeholde en oversigt over de utrykte kilder, redaktionelle forkortelser, lydskrifttavler og translitterationslister m.m.

FORSKELLIGT

Gennem stud. mag. Kristian Kjær har instituttet fra Askov højskole fået foræret, hvad man der lå inde med af H. F. Feilbergs trykmanuskriptsedler, nemlig afsnittene: møllehjul-næsebid, nøkke-ringlejolle, sprængrod-strækning, sult-sølvhorn, tagrødder-tåge, uberygtet-usote, vejbar-vennik. – Frk. A. M. Nielsen har fortsat sin grundige gennemgang af Hundslundmålets ordforråd og indsendt 13 kollegiehæfter. – Lærer Torsten Balle, Torsted, arbejder fremdeles selvstændigt og fortrinligt med aflæsning og udskrivning af Thy-bånd. – H. Chr. Nickelsen, Kiel, har påbegyndt udskrivning af det meget store materiale, som er indsamlet i Sydslesvig af Bruno Ketelsen, og som nu forefindes på Landsbibliothek, Kiel. Endvidere foretager han båndaflæsninger og nye båndoptagelser i Sydslesvig.

Til slut skal atter fremføres et suk over vore pladsforhold. Ganske vist fik vi 1963 overladt et kælderrum, som blev indrettet til bl.a. korttegning og båndaflæsning, således at det blev muligt at give studenterne plads til at arbejde med deres afløsningsopgaver (korttegning osv.), hvad der ellers ikke havde kunnet gennemføres. Men med det stigende antal studenter, der ønsker opgaver inden for dialektkursus vil selv denne udvidelse næppe slå til, og hertil kommer at jeg i øjeblikket ikke ser, hvorledes vi skal arrangere os med redaktionen, når den for alvor skal sættes ind.

(Fortsat fra omslagets side 2.)

Adjektivflexion. (Zeitschr. für deutsche Wortforschung. 1963). – *Sa.:* Der Zauberstab aus Ripen. (Særtr. af Märchen, Mythos, Dichtung. Festschrift zum 90. Geburtstag Fr. v. der Leyens). – *Sa.:* Jakob Grimm und sein Werk. (Særtr. af Brüder Grimm Gedenken. 1963). – Præsteindberetninger om fæstegods m.v. i Vendelbo stift 1568 og 1599. Udg. ved *C. Rise Hansen.* 1964. – Amrum. Geschichte und Gestalt einer Insel. Hrsg. von *Margot* und *Nico Hansen.* 1964. – *Viggo Hansen:* Landskab og bebyggelse i Vendsyssel. 1964. – *Aage Hansen:* Sprog i sproget. 1964. – *Frits Hastrup:* Danske landsbytyper. En geografisk analyse. Med 10 kortbilag i farver. 1964. – *W. Heitler:* Mennesket og den videnskabelige erkendelse. 1963. – *Henning Henningsen:* Rus, Deposits og Pennalisme. Indvielsesskikke blandt studenter og skoleelever. 1964/65. – *Louis Hjelmslev:* Sproget. (Berlingske Leksikon Bibliotek. 21). – *Poul Lindegård Hjorth:* Filologiske studier over Karl Magnus' Krønike. 1965. – *Jens Holt:* Emmanuel Laroche. Les hiéroglyphes hittites. I. (anm.). (Særtr. af Bibliotheca Orientalis. 1964). – *Sa.:* Sprogvidenskab og kommunikation. (Særtr. Berl. Tidendes kronik 14/5 1964). – *Anne Holtsmark:* Studier i Snorres mytologi. (Skr. utg. av Det no. Videnskaps-Akademi i Oslo. Hist.-filos. klasse. Ny serie nr. 4). 1964. – *Sa.:* Minnetale over professor Magnus Bernhard Olsen. Det norske Videnskaps-Akademi i Oslo. Årbok. 1963. – Levnedsløb i Sørbymagle og Kirkerup kirkebøger 1646–1731. I. Biografierne. Udg. af *Ole Høirup* (Ældre danske Kirkebøger). 1963. – *Niels J. Haagerup:* Politik og atomvåben. 1964. – I det vestjyske vejr. Med tegninger af Ib Andersen. (A. Rasmussens Bogtrykkeri. Ringkøbing 1964). – *Ingemar Ingers:* Sägner och historier från Skytts härad. (Særtr. af Det gamla Trelleborg. 1964.) – *Assar Janzén:* A. L. Binns. The Viking Century in East Yorkshire. – *Sa.:* Dahlgren. Glossarium. 2nd edition. 1961. (Anm.) (Scandinavian Studies. Vol. 36). – *Sa.:* Gender Variation in Scandinavian. I–II. (Scandinavian Studies. Vol. 36). – *Sa.:* Malham and plural farm names in England (Scandinavian Place-Names in England. VII). Names. XII. 23–41. – *Sa.:* The Place-Names of the West Riding of Yorkshire. By A. H. Smith. (Særtr. af Names. Vol. 11). – *Sa.:* The Place-Names of Derbyshire. By K. Cameron. (Særtr. af Names. Vol. 11). – *Sa.:* Scandinavian Place-Names in England: VI. (Særtr. af Names. Vol 11). – *Sa.:* Snorre Sturlasons Edda. Utg. av Anders Grape. (Anm.) (Scandinavian Studies. Vol. 36). – *Sa.:* Östgötalagens hurruka. (Særtr. af Arv). – *Ella Jensen:* Bidrag til Studiet af Blichers E Bindstouw. (Særtr. af Dialektstudier. Danske Folkemaal. XVIII. Tillæg). – *Evald Jensen, Tage Noesgaard, P. Engelbrechtsen.* Øvelser i skriftlig dansk. 5. skoleår. 13. opl., ny omarbejdet udg.; 3. realklasse. Kombinerede opgaver. – *Sa.:* Øvelser i skriftlig dansk. 8. skoleår. 6. udg. 1964. – *Sigurd Jensen:* Svend Aakjær. (Særtr. af Hist. Meddelelser om København. 1963). – *Alexander Jóhannesson:* Menningarsamband þjóðverja og Íslendinga. (Særtr. af Skírnir). – *Aage Jørgensen:* Folkevisesproget. Med særligt henblik på DgF. 239 Møens Morgendrømme. (Særtr. af Danske Studier. 1964). – *Sa.:* Fra »Monumenta Danica« til »Danmarks Runeindskrifter«. (Særtr. af Nordisk tidskrift). – *Allan Karker:* Kong Frederik 2.s død. (Særtr. af Jyske Samlinger. Ny Række. VI. 3). – *Sa.:* Nordisk talt. Vejledning i at bruge nordiske talord. (Nordens oplysningsskrifter. No. 7). – *Sa.:* Sproghistorisk oversigt. (Særtr. af Nudansk ordbog. 4. udg. 1964). – *Sa.:* Synonymordbogen. 2. udg. 1964. – *Henry Karlsson:* Dansk sproglære. Håndbog for gymnasier. 1964. – *Helge Knudsen:* Advarslen om 9. april. Forudsætninger og motiver. (Særtr. af Jyske Samlinger. 1964). – *Trygve Knudsen:* Minnetale over professor Didrik Arup Seip. (Særtr. af Det norske Videnskapsakademi i Oslo. Årbok 1963). – *Paul Krüger:* Henrik Pontoppidan og Georg Brandes. (Særtr. af Aarhuus Stiftstidendes Strejftog 29–30/6 1964). – *Sa.:* Shakespeare eller ikke Shakespeare. (Forelæsning ved Aarhus Universitets Årsfest 11. september 1964). – *Johan Lange:* Køkkenurter. (Særtr. af Kulturhistorisk Leksikon). – *Finn Stein Larsen:* Et forestillingsmønster i Per Langes lyrik. (Humanistiske Studier .V. 1964). – *Karl Larsen:* En Latinskoledreng og anden prosa. (Indl. og udgivet af Aage Jørgensen. 1964). – *Palle Lauring:* Pigen der trådte på Brødet. Danmark og de islandske Håndskrifter. – The *Life* of St. Gregory and his Dialogues. Fragment of an Icelandic Manuscript from the 13th Century. Edit. by Hreinn Benediktsson. 1963. (Editiones Arnamagnæanæ. Series B, vol. 4). – *Christian Lisse:* Nogle lydlige restitutioner i ømålene. (Særtr. af Dialektstudier. Danske Folkemaal. XVIII. Tillægsbind). – *K. G. Ljunggren:* Bråån-Hia. En flodnamnsnotis. (Særtr. af Sydsvenska ortnamnssällskapets årsskrift 1961–1962). – *Sa.:* Minnestrofen på Högbystenen. (Særtr. af Arkiv. 79). – *Sa.:* Namnet Veddige. (Særtr. af Varbergs Museum. Årsbok 1963). – *Sa.:* Objekt och adverbial. Några allmänna synpunkter. (Særtr. av Nutidssvenska). – *Sa.:* Om namnet Skrea och sandflykten i Halland. (Særtr. af Sydsvenska Ortnamnssällskapets årsskrift 1963–1964). – *Sa.:* Om ortnamselementet hester's utbredning. (Særtr. af Namn och Bygd). – *K. G. Ljunggren, S. Benson* och *B. Loman:* Litteraturkrönika 1962. (Særtr. af Arkiv f. nord. filologi. 1963). – *Sa.:* Litteraturkrönika 1963. (Særtryk af Arkiv f. nord. filologi. 1964). – *Chr. Ludvigsen:* Moderne teaterproblemer. 1964. (Berl. Leks. Bibliotek. 25). – *Hakon Lund:* Organisk syntese i den danske medicinalindustri. (Særtr. af Dansk Tidsskrift for Farmaci. 1964). – *Chr. Matras:* Finna, peð og bekkur. (Særtr. af Fróðskaparrit. 1962). – *Sigmund Mowinckel:* Studien zu dem Buche Ezra-Nehemia. I–II. (Skr. utg. av Det Norske Videnskaps-Akademi i Oslo. II. Hist.-filos. klasse. Ny serie. No. 3 og 5. 1964). – *Hans Mølbjerg:* Facetter af dansk lyrik. 1965. – *Sa.:* Aspects de l'esthetique de Diderot. 1964. – *Nold:* Nu jaj vise Dem en rosin –. 1965. – *Rolf Nordhagen:* Kusymre, kodriver, cowslip og paigle. Studier over gamle primula-navne i Nordvest-Europa. 1954. – *Henry Olson:* Fyra otryckta dikter av Gustav Fröding. (1963). – *Magnus Olsen:* Edda- og skaldekvad. Forarbeider til

(Fortsættes omslagets side 4.)

(Fortsat fra omslagets side 3.)

kommentar. VII. Gudedikte. (Avhandl. utg. av Det no. Videnskaps-Akademi i Oslo. II. Hist.-filos. Klasse. Ny serie. No. 5). 1964. – Den Arnamagnæanske Kommissions *ordbog*. 1939–1964. Rapport og plan. 1964. – *Ordbok* över folkmålen i Övre Dalarna. Häfte 4. – Islandske *originaldiplomer* indtil 1450. Faksimiler. 1963. (Editiones Arnamagnæanæ. Supplementum vol. 1). – Islandske *originaldiplomer* indtil 1450. Tekst. Udg. af Stefán Karlsson. 1963. (Editiones Arnamagnæanæ. Series A. vol. 7) – *M. B. Ottsen:* Hostrup-Dansk. II. Ordbog. Udg. af Ella Jensen og Magda Nyberg. (Udv. for Folkemaals Publikationer. Serie A Nr. 21). – *Axel H. Pedersen:* Birkedommere og birkeskrivere ved birketinget i Ballerup 1683–1863. (Ballerup hist. Forening. 1964). – *Sa.:* Førkonstitutionelle skatter og afgifter. III. (Særtr. af Juristen. 1965). – *Sa.:* En rettens tjener. C. B. Henriques. 3. reviderede udg. 1964. – *Sa.:* Jernbaneskyld. Førkonstitutionelle skatter og afgifter. (Særtr. af Juristen 1964). – *Henrik Pontoppidan:* Borgmester Hoeck og Hustru. Udg. af Dansklærerforeningen ved Frederik Nielsen. 1964. – De gammeltestamentlige *pseudepigrafer*. I oversættelse med indl. og noter ved E. Hammershaimb, Johannes Munck, Bent Noack og Poul Seidelin. 4. hæfte. 1963. – *Aa. Rasch:* Niels Ryberg 1725–1804. Fra bondedreng til handelsfyrste. 1964. – Skast herreds tingbog 1640. 2. Hæfte. Udg. ved *Poul Rasmussen*. – *Reinhold Rasmussen:* An Illusion of Movement. (Humanistiske Studier Nr. 1). – *P. J. Riis:* Temple, Church and Mosque. (Hist.-filos. Meddelelser, udg. af Det kgl. da. Vid. Selskab. Bd. 40, nr. 5). – *K. Ringgaard:* Nogle problemer ved tegning af dialektkort. (Særtr. af Danica. 1964). – *Sa.:* Sproget i Bjerre Herred. (Særtr. af Bjerre Herreds Bogen. 1963). – *Sa.:* The Apocope of Dissyllables. (Særtr. af Phonetica). – *H. P. Rohde:* Det litterære Løvstræde. – *Carl C. Rokkjær:* Om tempusblandingen i islandsk prosa indtil 1250. (Særtr. af Arkiv. 1963). – Late Medieval Icelandic *Romances*. II. Saulus saga ok Nikanors, Sigurðar saga þǫgla. Edit. by Agnete Loth. 1963. (Editiones Arnamagnæanæ. Series B, vol. 21). – Late Medieval Icelandic *Romances*. III. Jarlmanns saga og Hermanns, Adonias saga, Sigurðar saga Fóts. Edit. by Agnete Loth. 1963. (Editiones Arnamagnæanæ. Series B, vol. 22). – *Hans H. Ronge:* Rimlista till Konung Alexander (Acta Universitatis Upsaliensis. 4). 1964. – Dunstanus *saga*. Edit. by Christine Elizabeth Fell. 1963. (Editiones Arnamagnæanæ, Series B, vol. 5). – Trójumanna *saga*. Edit. by Jonna Louis-Jensen. 1963. (Editiones Arnamagnæanæ. Series A, vol. 8.) – *Jöran Sahlgren:* Vad våra ortnamn berätta. 2. uppl. 1963. – *Sa.:* Natan Lindqvist. (Særtr. af Ortnamnssälskapets i Uppsala årsskrift. 1962). – *Ole Sarvig:* Efterskrift, tilegnet Otto Bruder. (Særtr. af Aalborg Stiftst. 20/12 1963). – *Pier Giuseppe Scardigli:* Elementi non indoeuropei nel germanico .1960. – *Sa.:* Aspekte der armenischen etymologie. Separata aus »Handes Amsorya«, Wien 1961. Nr. 10–12. – *Sa.:* Giorgio Pasquali e la linguistica storia. (Rivista di filologia e di instruzione classica, vol. 91, serie terza, 1963. fascicolo 2.). – *Niels Schiørring:* Hvad er Dansk Folkemindesamling? (Berl. Tid. 27/4 1964. Kronik). – *August F. Schmidt:* Fra Djurslands gamle Landsbyer. 1964. – *Sa.:* Fra den gamle Landsby til den ny. 1965. – *Sa.:* Fra Hindborg Herred. (Særtr. af Skivebogen 1964). – *Sa.:* Fra Mors. III. 1964. – *Sa.:* Fra Skovby Sogn. (Særtr. af Århus Stifts Årbøger. 1963). – *Sa.:* Grønhøj Hyrdes Aftenbøn. (Særtr. af Fra Viborg Amt. 1964). – *Sa.:* I Harre Herred. (Særtr. af Skivebogen. 1963). – *Sa.:* Karen Toxværds optegnelse fra Sydfalster. 1964. – *Sa.:* Nogle oplysninger om Aakjærs romaner. (Særtr. af Edda. 1964. 157–165). – *Sa.:* Personalhistorikeren Anders Hansen Nielsen. (Særtr. af Vendsysselske Aarbøger. 1963). – *Sa.:* Stedlige Mundheld og Talemaader. 1964. – *Didrik Arup Seip:* Noen sørlandske dialektformer i historisk lys. (Særtr. af Årsskrift for Agder Historielag. 1961. – *Emanuel Sejr:* Fra smakke til hurtigfærge. Træk af Århus-Kalundborg overfartens historie. 1964. – *Sa.:* En udlånsindskrænkning. Statsbibliotekets krise 1912. (Særtr. af Nordisk tidsskrift för bok- och biblioteksväsen. 1963). – *Povl Skårup:* Rasmus Rask og færøsk. (Færoensia. Vol. VI). 1964. – *Johannes Sløk:* Eksistentialisme. 1964. (Berl. Leks. Bibl. 26). – *Sa.:* Platon. (Berlingske filosofi bibliotek) 1964. – *Johannes Smith:* Noget om noget. Farlige ord er dem, der prøver at sige sandheden. (Særtr. af Berl. Tid. Kronik, 21/6 1964). – *Sa.:* Skyggebilleder. 1964. – *Sa.:* Noget om noget. (Sætr. af Berl. Tid. Kronik 21/6 1964). – *Sa.:* Æ trykker. 1964. – Danmarks *Stednavne*. XII. Stednavne i Århus og Skanderborg amter. 1964. – *Vagn Steen:* Digte? 1964. – *Sa.:* Dybt vidende – men ikke overalt. (Særtr. af Højskolebladet 29/1 1965). – *Sa.:* Fem digte om sprogvidenskab. (Særtryk af Hvedekorn. 1963). – *Axel Steensberg:* Eksperiment med fortiden. (Særtr. af Politikens Kronik 15/12 1964). – *Sa.:* Dagligliv i Danmark i det nittende og tyvende århundrede. II. 1964. – *Bjørn Stefansson:* Kulturmord i Island. (Særtr. fra Dagbladet 13/8 1964). – *Anfinn Stigen:* Aristoteles. (Berlingske filosofi bibliotek). 1964. – *Viggo Stuckenberg–Sophus Claussen*. En brevvexling. Udg. med Indl. og Noter ved Johs. Brøndum-Nielsen. 1963. – *J. Svenning:* De nordiska folknamnen hos Jordanes. (Særtr. af Fornvännen. 1964). – *Sa.:* Jordanes' beskrivning av ön Scandia. (Særtr. af Fornvännen. 1964.). – *Sa.:* Scandinavia und Scandia. Lateinisch-nordische Namenstudien. 1963. (Skr. utg. av K. Hum. Vetenskapssamfundet i Uppsala. 44.1). – *Ragnhild Söderbergh:* Suffixet -mässig i svenskan. En historisk-semantisk ordbildningsstudie. 1964. – *Söderwall:* Ordbok över svenska medeltids-språket. Supplement. 28–29. häftet, av K. G. Ljunggren.